

Byggnadsstrejken 1933-34

Innehåll

Byggnadsbranschen: produktionsförhållanden och organisationsstruktur.....	1
Byggnadsstrejken 1933-34.....	7
Socialdemokrater och kommunister i byggnadsstrejken.....	28

Hartmut Apitzsch

Byggnadsbranschen: produktionsförhållanden och organisationsstruktur

Krisen och byggnadsindustrin

Den kapitalistiska världskrisen hade svårartade konsekvenser även för den svenska ekonomin. Krissymptomen – i första hand betydande produktionsinskränkningar och stegrad arbetslöshet – gjorde sig kännbara redan 1930, men det är först under de följande åren fram till 1934, som krisens verkliga effekter framträder. Under denna tid sjönk produktionsvolymen katastrofalt i den konjunkturkänsliga byggnadsindustrin. Så uppgick 1934 den sammanlagda produktionen till endast 65 % av den volym som uppnåddes 1930, trots att en viss stagnation inträtt redan detta år.¹

Krisens omfattning och betydelse framstår ännu tydligare, om man studerar de tre byggnadsarbetarfackens arbetslöshetssiffror samma period. Den genomsnittliga siffran 1931-1934 låg på nästan 40 % av medlemmarna, vilket var ett avsevärt högre procenttal än den totala arbetslösheten (23,7 % 1933).² För vissa avdelningar noterades emellertid tidvis en betydligt högre arbetslöshet, exempelvis Murarförbundets avdelning 5 i Stockholm, där i början av 1933 nästan 80 % av medlemmarna gick utan arbete.³ I Grov- och fabriksarbetarförbundets avdelning 36 i Stockholm rådde likartade förhållanden, vissa uppgifter talar om ända upp till 90 % arbetslösa samma år.⁴ Till en del låter sig dessa exceptionella siffror förklaras genom den typiska säsongarbetslöshet, som var utmärkande för byggnadsindustrin. Full sysselsättning kunde även under normala konjunkturförhållanden endast uppnås under högsäsong (maj-september) för att sedan sjunka till ett bottenläge i januari.

Produktionsprocess och ägandeförhållanden

Den säsongbetonade produktionsinriktningen i byggnadsindustrin gjorde arbetsförhållandena ytterst osäkra. Wilhelm Ragnar beskriver i sin roman *Bygget* en situation, som inte tycks ha varit ovanlig på arbetsplatserna:

”På bygget kom det upp ett anslag att största delen av arbetsstyrkan p.g.a. naturhinder skulle upphöra fr.o.m. arbetstidens utgång samma dag. Så går det till på ett bygge, där är inga långgrandiga avhandlingar att härmed hava vi den smärtsamma plikten att meddela osv. Nej då, där är det bara tack och adjö, och försvinn fortast möjligt.”⁵

¹ *SOU 1938: 10* (Byggnadsindustrin i Sverige), s. 30.

² *Ibid.*, s. 265.

³ *Stockholms murare*, s. 119.

⁴ Karlbohm/Pettersson, *Sv. Grov- och Fabriksarbetarförbundets historia* (Sthlm 1944).

⁵ Cit. ur Helldén, A., *Svenska Byggnadsträarbetarförbundet 1924-48* (Sthlm 1954).

Men även rörligheten, arbetsplatsernas tillfälliga karaktär, ökade risken för arbetslöshet: ”Det är . . . karaktäristiskt för byggnadsarbetaren att han, när han är sysselsatt med ett bygge, icke vet vart han skall ta vägen när hans jobb där är färdigt.”⁶

Till skillnad från den mekaniserade monotonin i fabriksarbetet, hade byggnadsproduktionen en utpräglad hantverksmässig karaktär. Den relativt låga rationaliseringsnivån gjorde arbetsintensiteten starkt beroende av yrkesskickligheten. Därigenom nödvändiggjordes för dessa arbeten en lång lärlingsperiod.

I själva produktionsprocessens struktur låg alltså ett betydande osäkerhetsmoment. Men otryggheten i arbetet förstärktes ytterligare genom en del speciella omständigheter som hänför sig till de i branschen dominerande ägandeförhållandena. Produktionen var ännu i mycket ringa utsträckning monopoliserad. Ett typiskt inslag i byggnadsverksamheten utgjorde de s.k. ”småskuttarna”, småkapitalister, som genom det vanliga entreprenadssystemet åtog sig byggnationer i rent spekulativa syften. Dessa entreprenörer saknade ofta ekonomisk bärkraft, vilket hade till följd att löner inte kunde utbetalas, och att arbetet ofta inte kunde upprätthållas kontinuerligt ens under högsäsong. Betecknande för byggnadsindustrin var alltså en höggradig produktionsanarki med chanstagningar och gåpåaranda, som för tankarna tillbaka till den ”heroiska” kapitalismens epok.⁷ Konkurrensförhållandet mellan en rad småföretagare, spekulationer och produktionsanarki, säsongarbetslöshet och arbetets hantverkskaraktär – dessa strukturella drag karaktäriserade det för byggnadsindustrin typiska produktionssättet. Denna skissartade framställning av det dominerande *produktionssättet* kommer att visa sig nödvändig för att kunna förklara vissa fenomen på den politiska och ideologiska nivån. Så måste exempelvis bedömningen av de säregna militanta formerna, som utvecklats i den fackliga kampen ske mot denna bakgrund.

Arbetsituationen efter 1924 års avtal

Med 1924 års avtalsuppgörelse inleddes en extremt lång avtalsperiod i byggnadsindustrin. Genom upprepade prolongeringar hade avtalet formell giltighet ända fram till den stora konflikten 1933. Uppgörelsen, som skedde under den begynnande byggnadshausen, utföll förhållandevis gynnsamt för arbetarna. Lönerna förbättrades avsevärt, och i de allmänna bestämmelserna avskaffades paragrafen om skiftarbetet. För arbetsgivarna, som krävt lönereduceringar, var överenskommelsen ”dyrköpt”. Men man såg med tillförsikt på framtiden:

”Över hela landet rådde en utomordentlig byggnadskonjunktur i synnerhet i huvudstaden; produktionen av bostäder hade nämligen kraftigt stimulerats dels av den genom hyresstegringslagen framkallade bristen på lediga bostäder, dels genom det efter högkonjunkturen inträffade fallet i produktionskostnaderna även på detta område – den avsevärda sänkningen av arbetslönerna år 1922 med 40 ä 45 procent – dels slutligen p.g.a. övergången till fri hyresmarknad. Med stöd av dessa gynnsamma omständigheter hade byggnadsindustrin inriktat sig på en byggnadskampanj genom en materialanskaffning utan tidigare motstycke, och de bestämmande organisationerna på arbetsgivarsidan ansåg sig inte kunna påtaga sig ansvaret för att genom tvångsåtgärder hindra en företagsamhet av denna art.”⁸

I och med att hyresregleringen slopades i juli 1923 sköt byggnadsverksamheten verklig fart. Antalet färdigbyggda rum ökade från omkring 23 000 det året till omkring 60 000 1930.⁹

Det var ingen lugn avtalsperiod. Brunius noterar i sin krönika över Svenska Byggnadsindustriförbundet (BIF): ”Men denna prolongationstid, tämligen enastående i industrins

⁶ Ibid., ss. 79-80.

⁷ *SOU 1938:10*, ss. 222-229.

⁸ Brunius, T., *Svenska Byggnadsindustriförbundet* (Sthlm 1944).

⁹ *SOU 1938:10*, s. 35.

avtalsrörelse, var så fylld av tolkningstvister, gränstvister och olovliga aktioner, att man snarare kan tala om ett latent krigstillstånd än om fredlig samverkan.”¹⁰

Till stöd redovisar han (en tabell över) antalet ”mera uppmärksammade olagliga aktioner” mellan 1926 och 1932. De ökade från 18 år 1926 till maximalt 97 1930.¹¹

En stor del av dessa militanta aktioner utgjordes av s.k. bodsittningar. Genom att byggnadstekniken utvecklades under denna tid, nya arbetsmetoder och nytt arbetsmaterial infördes, kom allt mindre del av den fastställda ackordsprislistan att täcka de arbeten som utfördes. Då ett nytt arbetsmoment skulle utföras, kunde arbetarna pressa upp priset på detta genom att helt enkelt vägra arbeta innan man nått en överenskommelse. Man hade därvid stöd i avtalets § 4 ”Bestämmelser vid ackordsarbete”:

”Finnes ej pris utsatt i ackordsprislistan, eller är arbetet av sådan beskaffenhet att listan ej kan tillämpas, äga vederbörande arbetsgivare och arbetare sins emellan överenskomma om sådant arbetes utförande på ackord och priset därför. Sådan ackordsuppgörelse skall skriftligen fastställas, i regel före arbetets början. Kan överenskommelse om ackord ej träffas, utföres arbetet mot timlön.”¹²

Med en annan formulering av denna bestämmelse hoppades man inom BIF kunna undvika problemet med de ”fria ackorden” (lokala ackordsuppgörelser på arbetsplatserna), samtidigt som man kunde ”komma tillrätta med oarterna på byggnadsindustrins arbetsmarknad”.¹³

Avskaffandet av § 4 var ett av arbetsgivarnas viktigaste krav i det nya avtalsförslaget.

Även inom vissa arbetarkretsar beklagades den gamla avtalskonstruktionen. Casparsson visar stor förståelse för arbetsgivarnas synpunkt i denna fråga:

”Till motverkande av en djupt osympatisk metod, som vunnit spridning bland byggnadsarbetarna i Stockholm, att framtvunga förmånliga ackordsuppgörelser direkt vid arbetsplatsen genom ett slags sittstrejk populärt kallad 'bodsittning', påyrkade arbetsgivarna särskilda avtalsbestämmelser.”¹⁴

Andra bedömare är mindre sangviniska i sin attityd till arbetssituationen i byggnadsindustrin. De flesta förbundshistorikerna ställer sig tveksamma till de lokala aktioner, som förekom fr.a. i Stockholm, men glömmer inte att visa på de förhållanden som föranlett dessa. I Karlbom & Petterssons historik över Svenska Grov- och fabriksarbetarförbundet heter det t.ex.:

”Även i arbetarkretsar gjorde sig en viss aversion gällande mot byggnadsarbetarna. Orsakerna härtill var de under senare delen av 20-talet ej sällan rådande kaotiska förhållandena inom byggnadsindustrin. Byggnadsindustrin var under denna tid en härd för allsköns spekulationsintressen. Byggen påbörjades och fastigheter såldes halvfärdiga. Ofta hände det att ett påbörjat husbygge bytte ägare 3 å 4 gånger från det att grunden lades till dess att huset stod färdigt. Stora

¹⁰ Brunius, a.a., s. 137.

¹¹ Ibid., s. 150.

Tabellen i sin helhet visar följande utveckling:

År	Antal	Varav i Stockholm
1926	18	9
1927	20	16
1928	24	18
1929	26	22
1930	97	68
1931	44	28
1932	25	17

¹² Helldén, a.a., s. 21.

¹³ Brunius, a.a., s. 153.

¹⁴ Casparsson R., *LO under fem årtionden* Del 2 (Sthlm 1948).

vinster gjordes av obskyra spekulanter och de metoder som därvid kom till användning, smittade i vissa fall av sig även på arbetarna.”¹⁵

Byggnadsindustriförbundet och de oorganiserade arbetsgivarna

Nu var byggnadsverksamheten under en högkonjunktur med utsikter till snabba vinster, en ytterst lukrativ bransch ur arbetsgivarnas synpunkt. De eftergifter som gjordes för vissa av arbetarnas krav vid de lokala ackordsuppgörelserna, hade – trots vissa påståenden om motsatsen – endast marginell effekt. Situationen förvärrades emellertid genom arbetsgivarnas organisatoriska svaghet i byggnadsbranschen. Förekomsten av en mängd tillfälliga arbetsgivare och små företag försvårade i hög grad den organisatoriska sammanhållningen. 1931 var 3 600 av 3 983 byggnadsföretagare enmansföretag, 63 aktiebolag, 250 andra bolag (handel-, kommandit, ”enkla” bolag), 3 statliga, 5 kommunala, 15 annan ägarkategori.¹⁶

Byggmästarförbundet, senare Byggnadsindustriförbundet, ökade visserligen medlemsantalet från 295 medlemmar med 5 600 anställda 1924 till 698 medlemmar med 14 700 anställda 1933.¹⁷ Men av de vid samma tid över 50 000 byggnadsarbetarna i de tre byggfacken arbetade fortfarande mindre än 1/3 hos organiserade företagare. Den låga organisationsfrekvensen utgjorde en betydande osäkerhetskälla för BIF:

”Genom frikostiga leverantör- och bankkrediter, ej sällan beviljade utan större hänsyn till låntagaren-byggmästarens kvalifikationer, lockade högkonjunkturen fram många mindre önskvärda element, vilka utan tanke på annat än den för stunden hägrande lät av arbetarna driva sig långt utom ramen för avtalslöner, samtidigt som de uppgav disciplinen på arbetsplatserna. Dessa outsiders beredde de organiserade arbetsgivarna stora svårigheter under en tid, då underskott på arbetskraft rådde ...”¹⁸

De oorganiserade arbetsgivarnas ”undfallenhet” vid de lokala överenskommelserna vållade BIF bekymmer. Härigenom sattes nämligen avtalen delvis ur spel, samtidigt som Byggnadsindustriförbundets ställning försvagades. Den splittrade ”fronten” på arbetsgiversidan kunde i ett krisläge bli bekymmersam.

Facklig kris

Byggnadsarbetarna hörde till de först organiserade arbetarna överhuvud taget i Sverige. Under perioden 1923-33 stärkte de tre byggnadsfackförbunden sin organisatoriska ställning avsevärt. Murarförbundet ökade medlemsantalet från 3 634 1924 till 8 302 1933, Byggnadssträvarbetarförbundet ökade från 11 212 till 20 862 och Grov- och fabriksarbetarförbundet från 11 341 till 21 845. Enligt 1930 års folkräkning var antalet murare 10 958, byggnadssnickare och timmermän 32 197 samt cementarbetare och övriga husbyggnadsarbetare 25 404.¹⁹ De siffror som angivits är visserligen inte helt jämförbara i olika avseenden. Förutom att de sistnämnda härrör sig från 1930 är klassificeringen oklar. Trots dessa reservationer kan man ändå med säkerhet fastslå att organisationsfrekvensen var betydligt högre hos arbetarna än hos arbetsköparna. Denna uppfattning delas även av Brunius.²⁰

De tre byggnadsfackförbunden hade även viss organisatorisk samverkan. Från 1923 hölls konferenser mellan förbunden och 1926 bildades en kartell mellan förbunden – Samverkande Byggnadsfackförbunden. Man förde även gemensamma avtalsförhandlingar med arbetsgivarparten. Samarbetet mellan fackförbunden kom till stånd genom framför allt LO:s initiativ.

¹⁵ Karlbom/Pettersson, a.a., s. 265.

¹⁶ *SOU 1938:10*, s. 64.

¹⁷ Brunius, a.a., s. 87.

¹⁸ *Ibid.*, s. 151.

¹⁹ *SOU 1938:10*, s. 116 och 134.

²⁰ Brunius, a.a., s. 151. Ett mindre antal byggnadsarbetare var organiserade i SAC.

Under denna period diskuterade man ombildandet av fackförbunden från yrkesförbund till industriförbund, bl.a. för att undvika de ofta förekommande gränstvister som berördes ovan. Dessa tvister var inte aktuella när det gällde förhållandet mellan ovanstående förbund. Däremot hade speciellt Byggnadsträarbetarförbundet ofta tvister med Träindustriarbetarförbundet. Dessa två förbund hade tidigare ingått i ett gemensamt förbund, Träarbetarförbundet, fram till 31/12 1923.

Byggnadsarbetarna hade en lång facklig kamperfarenhet, och den militans, som konkret manifesterades i ”bodsittningar”, blockader osv. på de enskilda arbetsplatserna, måste förstås utifrån de speciella produktionsbetingelser som rådde i byggnadsindustrin. Det typiska fackliga medvetande, som formades av dessa erfarenheter, och som tog sig uttryck i en traditionellt självständig facklig politik skildras livfullt av Nerman i hans krönika över Murarförbundet:

”(muraren) ... är oftast en fysiskt kraftig man, frisk i hyn, *hårdför till kynnet, stridbar, frihetsälskande*. Han är friluftsmänniska. *Han har fått något självständigt av sitt arbete*. Han är rörlig, arbetar sällan längre hos samma företagare – företagarna är själva mindre stabila – och han stannar i varje fall sällan över året på samma bygge. Byggnadsverksamhetens oordnade karaktär har skapat mer strider i detta fack än i något annat. Konjunkturerna drabbar hårdhänt både byggmästare och byggnadsarbetare, mer hårdhänt än i något annat fack. Arbetslösheten är säsongstadgad, ofrånkomlig. Byggherrens besvärlige typ i äldre tider krävde *arbetare med skinn på näsan* om de ville ha ut sin rätt, och *ett offensivt handlande är muraren fortfarande naturligt*. Med hans ställning i detta konjunkturberoende följer också *hans oppositionella lynne inom den fackliga rörelsen*. *Hans läge är ett annat än de mera stadigt arbetande klasskamraternas. Han kräver hänsyn till detta.*”²¹

Men även i fackliga kretsar såg man med oblida ögon på bodsittningarna och andra lokala aktioner från byggnadsarbetarnas sida.

”Oron på den stockholmska bostadsmarknaden var för det mesta inspirerad och iscensatt från kommunistiskt eller syndikalistiskt håll. 'Bodsittningar', avtalsstridiga strejker och separata aktioner från arbetargrupper får icke sällan ses i denna politiska belysning. Förhållandena var svårbemästrade för de fackliga ledningarna, som de oftast blir, när en demagogisk politisk propaganda utövas, vars medvetna mål är att bringa oordning på arbetsmarknaden.”²²

Denna typ av agitation var mycket vanlig under hela byggnadskonflikten. Propagandan mot kommunister och de återkommande klagomålen över ”oordningen” på arbetsmarknaden var f.ö. viktiga element i Landsorganisationens (LO) allmänna centraliseringssträvanden. Påståendet att kommunisterna skulle stå bakom bodsittningarna tycks vara betydligt överdrivet. *Kommunistisk Tidskrift*, SKP:s teoretiska organ, som knappast kan ha anledning att sticka under stol med kommunisternas framgångar, beklagar sig tvärtom över det ringa inflytande man har över bodsittningarna. De kommunistiska byggnadsarbetarna har försummat möjligheten till cellarbete vid dessa aktioner.²³

Vid AB Armerad Betong i Stockholm utbröt 1930 en mindre konflikt, 34 som ur flera synpunkter var typisk för situationen i byggnadsbranschen på det tidiga 30-talet. Konflikten är intressant också för att den har politiska övertoner. Den ger exempel på kommunistisk fackföreningspolitik och visar samtidigt hur centraliseringstendenserna inom LO och förbunden förstärks i kampen mot de ”fackliga skadegörarna”. Hela striden hade sitt ursprung i en avskedningshistoria, som ledde till blockad av arbetsplatsen. Efter ingripande från skiljenämnd och arbetsdomstol ålades avdelningen (Gro 36) dels att upphäva blockaden dels att betala skadestånd. Då arbetarna fortfarande vägrade att återgå till arbetet, anlätades strejk-

²¹ Nerman, T., *Svenska Murareförbundet 1890-1940* (Sthlm 1941).

²² Helldén, a.a., s. 21.

²³ *Kommunistisk Tidskrift* 1931, s. 217.

brytare samtidigt som fackföreningen fortsatte att utbetala understöd till de strejkande arbetarna. I detta läge ingrep förbundsstyrelsen och hotade hela avdelningen med uteslutning om inte understödet upphörde. Avdelningen vidhöll sitt beslut. För att snabbt få ett slut på konflikten tillgrip förbundsstyrelsen nu den drastiska åtgärden att ur förbundet och avdelningen utesluta de ledande krafterna bakom blockaden, samtliga tillhörande kommunistpartiet. En av de uteslutna var Sven Linderot. Dessutom förnyades hotet om uteslutning av hela avdelningen. I *Förbundskamraten* hette det: ”Antingen få de enskilda gruppintressena vika för hela rörelsens intressen eller också få de, som behaga avvika från huvudstyrkans marschlinje, söka sig fram på egna vägar”.²⁴

Vid en allmän omröstning tog avdelningen nu med knapp majoritet tillbaka sitt beslut om understöd, men uttalade sin ”sympati och sitt förtroende för de uteslutna medlemmarna”. Förbundsstyrelsens åtgärd väckte en hel del missnöje bland byggnadsarbetarna.²⁵ Men den hårda attityden mot ”skadegörarna” var ingen tillfällighet. Den fackliga ledningen såg med allvar på situationen.

---

²⁴ *Förbundskamraten* 1931.

²⁵ Kempe, J., *Stockholms grovarbetareförening 50 år* (Sthlm 1938).

Feiwei Kupferberg

Byggnadsstrejken 1933-34

Omkring den 1:a april 1933 startade man bland de dåvarande tre fackförbunden inom byggnadsbranschen, Grov- och fabriksarbetareförbundet, Murareförbundet och Byggnadssträ- arbetareförbundet partiella strejker, vilka efter några månader övergick i en total strejk, riktad mot Byggnadsindustriförbundet, det medlemsförbund inom SAF som organiserade arbets- givarna inom branschen.

Strejken varade till den 14 februari 1934, då de förhandlingsdelegerade accepterade det tredje av de medlingsförslag som framlagts under strejkens gång. Resultatet blev utomordentligt dåligt utifrån fackförbundens utgångspunkt. Lönemässigt innebar slutbudet timlöne- och ackordsprissänkningar på mer än 20 procent. Vidare ändrades de allmänna bestämmelserna, däribland regeln för hur ackordsprissättning av nytillkomna arbetsmoment skulle gå till, vilket innebar att arbetarnas tidigare möjlighet att påverka den prissättningen genom lokal militans försvann.

I och för sig var utgångsläget inte det bästa. Det rådde en ekonomisk kris och den borgerliga propagandan var mycket stark och ihållande. Byggnadsarbetarna var å andra sidan välorganiserade, till skillnad mot byggmästarna, samt hade en lång period av kamperfarenhet bakom sig. Den faktor som kom att spela den avgörande rollen var dock en helt annan, nämligen den 1932 tillkomna socialdemokratiska krisregeringen. Denna ingrep upprepade gånger och tvingade i slutskedet, med landssekreteriatets hjälp och med hot om tvångslagstiftning, byggnadsförbunden att acceptera medlingskommissionens villkor i ett läge då styrkeförhållandet avsevärt förbättrats till byggnadsarbetarnas fördel.

Att regeringen handlade på det sätt den gjorde är kanske inte så anmärkningsvärt, åtminstone inte om man utgår från en marxistisk statsteori, men det som skulle behöva förklaras är den fackliga ledningens eftergifter för dessa påtryckningar. Även om man redan tidigt kan spåra en viss typ av reformistisk inriktning hos den svenska fackföreningsrörelsen, är denna inte av samma slag och inte lika långtgående som det socialdemokratiska partiets. Framför allt kan man i den svenska fackföreningsrörelsen tidigt spåra strömningar som är inriktade på militant facklig kamp för ekonomiska mål, samtidigt som den avvisar statens inblandning. Denna strömning, trade-unionismen, som ännu idag präglar stora delar av den engelska fackföreningsrörelsen, stod stundom i ganska häftig motsättning mot den statsinriktade socialdemokratin, vilken i sin rena form återfanns i den tyska socialdemokratins lassalism.¹

Vi skall inte här närmare utveckla någon teori för att förklara den fackliga ledningens handlande i strejken. Däremot skall vi peka på några punkter i en sådan teori genom att argumentera mot två olika typer av förklaringar som ofta förekommer i det här sammanhanget.

Den första typen av förklaring bygger på Michels teori om "oligarkins järnlag", vilken i korthet innebär att det finns en inneboende byråkratiseringstendens i arbetarrörelsens organisationer och att denna byråkrati så småningom blir försiktig och konservativ för att inte utsätta organisationen och därmed dess egna positioner för risker. Denna teori har avvisats på annat håll² och vi skall nöja oss med att peka på följande:

Michels teori tar huvudsakligen upp enbart de inre mekanismer som påverkar en fackförenings organisationsstruktur och militans (socialpsykologiska variabler) men bemödar sig inte om att sätta in fackföreningen i dess teoretiska sammanhang – som en defensiv

¹ Nicos Poulantzas, *Politisk makt och sociala klasser* (Mölnadal 1970), s. 201.

² Sune Sunesson, *Stat och fackförbund i Sverige*. Sociologiska institutionen (Stockholm 1971).

organisation för arbetarklassens ekonomiska intressen. ”Defensiv” syftar här inte på den omedelbara karaktären hos fackföreningens kampformer, tvärtom har strejker ofta en offensiv inriktning och syftar till förbättringar av löne-, anställningsförhållanden etc., samtidigt som det också förekommer att fackföreningen tvingas kämpa mot lönesänkningar, avskedanden etc. Den defensiva karaktären ligger i stället i att fackföreningen som organisation har till syfte att förbättra arbetarklassens situation som lönearbetare, dvs. att genomföra reformer inom ramen för det kapitalistiska samhället.

Det är detta förhållande, som framtvings av att den fackliga rörelsen måste organisera samtliga arbetare, oavsett klassmedvetenhet, som ytterst ligger till grund för att fackföreningar i normala situationer, begränsas av en viss typ av reformism. Till skillnad mot ett politiskt parti, kan man inte ställa några krav på medlemmarnas medvetenhet, aktivitet etc., vilket gör att fackföreningar, utom i revolutionära perioder, tenderar till att föra en inskränkt kamp för ekonomiska mål. Detta innebär ingalunda att fackföreningarna inte skulle kunna föra en militant ekonomisk kamp, men att denna just begränsas till ekonomiska mål, trade-unionism.

Fackföreningarnas sammansättning innebär å andra sidan hela tiden en fara för att organisationen skall byråkratiseras och förlora sin karaktär av kamporganisation. Den låga medvetenhetsgraden och passiviteten hos de mindre klassmedvetna arbetarna ger ledningen ett större utrymme, samtidigt som den blir lättare påverkbar utifrån i och med att trycket och mobiliseringen underifrån riskerar att sjunka tillbaka i vissa perioder. De punkter som Michels pekar på, centraliseringen, som är nödvändig för att få en samordning, och de socialpsykologiska mekanismer som verkar på ledarna, verkar hela tiden inom ramen för detta teoretiska sammanhang och har således ingen självständig betydelse. Observera att förklaringsmodeller som utgår från de fackliga ledarnas ”förräderi”, mottagande av ”mutor” etc. är speciella varianter av den Michelska teorin och därför också lider av ovanstående inskränkningar.

Den andra typen av förklaring innebär kort och gott att fackföreningsrörelsen blivit en del av statsapparaten. Denna uppfattning som nyligen framförts³ bygger på den marxistiska teorin att staten i sista hand tjänar de dominerande klassernas intressen. Detta skulle då förklara fackföreningarnas byråkratisering och klassamarbetspolitik med att dessa, i och med att de ingått i statsapparaten, övertagit dess byråkratism och underordnar medlemmarnas intressen under de dominerande klasserna. Denna teori är otillfredsställande i två avseenden:

För det första tilldelar denna uppfattning den svenska fackföreningsrörelsen vissa egenskaper, som den orimligen kan ha. Den klassiskt marxistiska innebörden i begreppet stat är att denna är de dominerande klassernas organiserade våldsmonopol vilket utövas genom statsapparaten samtliga repressiva organ – militär, polis, domstol och förvaltning. I denna strikta innebörd av begreppen ”stat” och ”statsapparat” kan fackföreningsrörelsen omöjligt inräknas i ”statsapparaten”. LO blev exempelvis inte ”lagstiftare” vid undertecknandet av Saltsjöbadsavtalet, eftersom de regler som föreskrivs där inte direkt garanteras av statens våldsmonopol och de repressiva organen.⁴

Saltsjöbadsavtalets primära innebörd är inte den repressiva utan istället den ideologiska. Härmed avser vi inte bara det man brukar kalla ”saltsjöbadsandan”, dvs. den känsla av intressegemenskap som förhandlingarna gav upphov till utan framför allt det institutionella arrangemang för att förhindra, begränsa och lösa konflikter på arbetsmarknaden som huvudavtalet föreskrev. Man kan säga att Saltsjöbadsavtalet och de olika organ som bildades för att handha de olika områden den tog upp – arbetsmarknadsnämnden, de fackliga

³ *De antifackliga klasslagarna* (Stockholm 1971).

⁴ *Ibid.*, s. 64.

ombudsmännen som hade att bemöta konflikter enligt detta nya mönster – innebar skapandet av en ideologisk ”apparat” för klassamarbete på arbetsmarknaden. Den fackliga rörelsen kom att, i den mån den gled in i detta mönster, att bli en del av denna ”apparat”. De förändringar i organisationsstrukturen som 1941 års kongress medförde, framför allt en ökad roll för landssekreterariatet och obligatorisk vetorätt för förbunden i avtalsfrågor, beslut om strejk m.m., innebar ytterligare en förstärkning av detta mönster.

Denna ideologiska ”apparat” kan inte identifieras med den repressiva statsapparaten eftersom de båda ”apparaterna” har specifika funktioner. Samtidigt har de vissa gemensamma drag, som berättigar att man talar om den ideologiska ”apparaten” som *statens ideologiska ”apparat”*. För det första kan man säga att den repressiva statsapparaten (eller statsapparaten i strikt mening) utgör ett *existensvillkor* för den ideologiska statliga ”apparaten”. Förutsättningen för hela Saltsjöbadsavtalet är ju 1928 års kollektivavtalslag. Huvudavtalet ”är en slags överbyggnad av arbets- och löneavtalen”,⁵ dvs. det får arbetarklassen att följa lagen utan att staten tvingas använda sin repressiva apparat (arbetsdomstolen etc.), exempelvis ”genom att parterna själva begränsar sina stridsåtgärder så att enskildas eller samhällets rätt icke trädes för nära”,⁶ vilket skall ”ersätta eller onödiggöra lagstiftningsingripanden”.⁷

Det är viktigt att påpeka följande: De regler för konfliktlösning som Saltsjöbadsavtalet ger och de organ som skall se till att reglerna följs, utgör inte en enkel *förlängning* av kollektivavtalslagen, dvs, ytterligare en juridisk inskränkning av arbetarklassens kamputrymme. De utgör med andra ord inte en förlängning av den repressiva apparatens inflytande utan införandet av en annan typ av apparat, statens ideologiska ”apparat”.

För det andra: det som berättigar att man talar om denna ”apparat” som statens ”apparat” är dess funktion. Om man definierar begreppet ”stat” i en vidare bemärkelse, inte enbart som de dominerande klassernas organiserade våldsmonopol utan som organisatören av de dominerande klassernas *hegemoni* (som innefattar även det ideologiska herraväldet genom att staten framstår som representant för ”det allmänna intresset”) kan även privata institutioner såsom skolor, massmedia, kyrkor, partier, familjen, fackföreningar etc. räknas till staten. Till skillnad mot statens våldsapparat är dessa institutioners primära aspekt inte repressiv utan ideologisk, det ”kitt” som håller ihop samhället. Detta innebär inte att våldsapparaten enbart har en repressiv funktion (jfr exempelvis en rättegångsförhandling eller en militäruppvisning) men det primära är den repressiva funktionen. Likaså vilar de ideologiska ”apparaterna” på de repressiva organens grund, i den mening som antytts ovan.⁸

Teorin om att fackföreningsrörelsen blivit en del av statsapparaten (i strikt bemärkelse) är otillfredsställande i ytterligare ett avseende, nämligen i det att den inte förklarar varför detta har skett. Vi har redan tidigare avvisat förklaringar av typen ”förräderi”, ”mutor” etc. och istället hävdade att den fackliga rörelsens utveckling måste ses utifrån dess strukturellt givna roll i ett kapitalistiskt samhälle. Det är uppenbart att denna roll gör den sårbar för mer avancerade reformistiska strömningar och att det i den svenska fackföreningsrörelsens fall skulle röra sig om lassalismen. Den historiska bakgrunden och de speciella uttryck som detta tog sig kan vi här naturligtvis inte utreda. En viktig faktor var säkert den heterogena klassbakgrund som den svenska arbetarklassen fick vid sin uppkomst.⁹

⁵ Torvald Karlbom, *Arbetarnas fackföreningar* (Stockholm 1969), ss. 153-54.

⁶ *Ibid.*, s. 158.

⁷ *Ibid.*, s. 154.

⁸ Nicos Poulantzas, *Fascisme et dictature* (Paris 1970), ss. 327-38.

⁹ Se framställningen i Gynnå, Ch.Mannheimer E., *En studie i den svenska arbetarklassens uppkomst* (Lund 1971).

Byggnadsstrejken 1933/34 kan i det här perspektivet ses som en strejk i ett läge då man kan spåra tydliga drag av den lassalska ideologins inverkan på organisationsstruktur och militans. Normalstadgar införs 1933, vilket innebar att fackförbunden rekommenderas ge förbundsstyrelserna vetorätt, något som hade genomförts i flera förbund, dock inte Murareförbundet som ju var delaktig i strejken. Vidare förs en häftig kamp mot den militanta trade-unionismen, som representeras av framför allt kommunistpartiets fackliga politik. Däremot har man inte utarbetat det speciella institutionella arrangemang som möjliggör att den fackliga ledningen skall på ett smidigt sätt kunna reglera uppkomna konflikter. Frånvaron av detta arrangemang, som vi i ovanstående termer kan beskriva som att den fackliga rörelsen ännu inte blivit en ideologisk ”apparat”, avspeglar sig mycket drastiskt under byggnadsstrejken.

Det råder nästan hela tiden en oenighet inom den fackliga ledningen och landssekreteriatet har påfallande svårt att agera som högsta ledning. Man kan heller inte inställa hela konflikten med hänvisning till ”samhällets rätt” eller åtminstone uppskjuta den med hänsyn till en ”förhandlingsordning”. De styrningar som sker kommer därför att ta formen av direkta påtryckningar på fackförbundsledningarna, dels från landssekreteriatet och dels från regeringen Per Albin Hansson. Det improviserade handlingsmönstret och de spänningar som detta medför ställer naturligtvis extra starka krav på de påtryckningar som måste vidtas. Man tar till olika typer av knep och finter, exempelvis när Per Albin Hansson begär ett ”förtroligt meddelande” för att förbunden skall avslöja hur långt de är beredda att kompromissa och manipulerandet av strejkunderstöd från landsorganisationens och grov- och fabriksarbetareförbundets sida. Man tvingas använda sig av intensiv nattlig övertalning för att förmå förbunden att tillstyrka det sista medlingsförslaget. Man tvingar ett förbund att begå stadgebrott, när Murareförbundets ordförande Victor Björkman tvingas skriva under avtalet trots att medlemmarna (som har avgörandet enligt stadgarna) röstat nej.

En speciell punkt utgör behandlingen av den organiserade oppositionen. Den senare hade nått en viss styrka före byggnadsstrejken och intensifierats i de två stora strejker som föregick byggnadsstrejken, sjömansstrejken och pappersstrejken. Under byggnadsstrejken lyckades landssekreteriatet genom propaganda (förknippa nederlagen i de tidigare strejkerna med den kommunistiska oppositionen) och organisatoriska åtgärder såsom hot om uteslutning (bl.a. cirkulär 807) effektivt oskadliggöra denna opposition. I ett uppmärksammat fall leddes oppositionen av den vänstersocialdemokratiska riksdagsmannen Albin Ström. Dennes fackförening, Grovs avdelning 49 i Göteborg, en av de största avdelningarna med 2 564 medlemmar, förde en oppositionell linje under hela strejken. Ström ingick även i förbundsledningen. Denna opposition krossades dock fullständigt efter strejken genom landssekreteriatets intervention.

Styrkan och effektiviteten i nedslagningen av den organiserade oppositionen pekar på att den ideologiska ”apparaten” i detta avseende redan var väl uppbyggd. Här kan nämnas dels de propagandamöjligheter som tidskriften *Fackföreningsrörelsen* och den i maj 1933 startade ”Landsorganisationens pressinformation” gav att systematiskt påverka opinionen och dels de organisatoriska möjligheter till uteslutningar som organisationsstrukturen medgav. En minst lika viktig roll i det här avseendet spelade säkert det förhållande att den kommunistiska ideologin befann sig i en kris med en därvid åtföljande oförmåga att påvisa en reell alternativ linje för den svenska arbetarklassen i de fackliga striderna.

Uppläggningsen av uppsatsen kan i korthet beskrivas enligt följande: För att kunna bedöma de ingripanden som den fackliga ledningen gör i strejken försöker vi beskriva utvecklingen av styrkeförhållandet mellan fackförbunden å ena sidan och arbetsgivarparten å den andra. Därvid använder vi huvudsakligen tre kriterier:

1. Det ekonomiska läget (arbetslöshet, understödsmöjligheter)

2. Organisering (andel organiserade)
3. Ideologi (kampvilja, ideologiskt stöd, ideologisk motpropaganda)

Uppsatsen inleds med en bakgrund till strejken där dels byggnadsarbetarnas kamperfarenhet och bättre organisering än arbetsgivarna och dels det ekonomiska läget och den borgerliga propagandan belyses.

Styrkeförhållandet mellan arbetare och arbetsgivare kommer dessutom att ”överbestämmas” av en fjärde faktor – staten. Denna kan dels ingripa via sin repressiva apparat, lagstiftning, militär etc. (jfr Ådalen 1931) men också, som vi nämnt ovan, med sin ideologiska ”apparat”. Hit hör exempelvis medlingskommissionen. Det speciella med byggnadsstrejken är att staten kan avgöra strejkens utgång med hjälp av en improviserad och speciell ideologisk ”apparat”. Medlingskommissionens ideologiska roll förstärks genom tillkomsten av den socialdemokratiska regeringen och krisprogrammet, vilket exempelvis tar sig uttryck i att Per Albin Hansson-regeringen själv lägger fram ett medlingsförslag. Det viktigaste är emellertid att landssekreteriatet helt knyts till regeringen och upplever dess problem, att genomföra krisprogrammet och behålla regeringsmakten, som sina. Det är dock viktigt att påpeka att det fortfarande råder starka skiljaktigheter mellan regeringen och den fackliga ledningen i frågor som berör statlig lagstiftning i arbetsmarknadsfrågor. Motståndet mot kollektivavtalslagen från 1928 lever kvar i viss utsträckning och man avvisar kraftigt det lagförslag som Bergendahl presenterar på ett representantskapsmöte i februari 1934 (samma representantskapsmöte som för övrigt tvingade fackförbunden att tillstyrka medlingskommissionens slutbud).

Krisuppgörelsen tecknas också i bakgrunden. Själva strejkförloppet periodiseras enligt förändringar i styrkeförhållandena:

A. *Inledningsskedet*. Styrkeförhållandet väger över kraftigt till arbetsgivarnas fördel. Förhandlingarna tar formen av ett ställningskrig där ingen part ger med sig.

B. *Den taktiska reträtten*. Fackförbunden förmås att göra en reträtt för att uppnå organisatoriska och ideologiska fördelar, (isolera de organiserade byggmästarna och vinna sympati bland den allmänna opinionen).

C. *Återtåget*. Det ekonomiska läget förändras, vilket definitivt innebär en omsvängning i styrkeförhållandet till fackförbundens fördel. Under hot om storlockout och tvångsingripande tvingas dock byggnadsarbetarna att snabbt gå med på ett uruselt medlingsbud.

Krisuppgörelsen och byggnadsbranschen

Strejken kom att utbryta i en speciell ekonomisk och politisk situation. Den tidigare högkonjunkturen under 20-talet (med undantag för 1921/22) hade övergått till en lågkonjunktur omkring 1931. Arbetslösheten i fackförbunden steg från 11,9 % 1930 till 16,8 % 1931, 22,4 % 1932 och 23,3 % 1933, räknat i årsmedelta.¹⁰ I absoluta siffror steg arbetslösheten från 16 650 januari 1930 till 40 250 januari 1931, 103 750 januari 1932 och ca 189 200 januari 1933.¹¹ Även jordbruket och hantverksnäringarna drabbades av krisen. I detta läge lade socialdemokraterna, framför allt på initiativ av Ernst Wigforss, fram ett ”krishjälpsprogram” i en motion 1932, där man föreslog dels åtgärder för att stimulera näringslivet, dels direkta åtgärder för att motarbeta arbetslösheten genom statliga köpkraftsstimulerande initiativ och anordnande av s.k. beredskapsarbeten, som till skillnad från de s.k. reservarbetena skulle betalas enligt den öppna marknadens lönesättning. Detta program gick man ut med i valet 1932 och kom i regeringsställning. Denna var dock svag. SAP fick 104 platser, de borgerliga partierna tillsammans 118 platser och kommunistpartierna tillsammans 8 platser. Våren 1933

¹⁰ Berndt Öhman, *Svensk arbetsmarknadspolitik 1900-1947* (Stockholm 1970), s. 186.

¹¹ G. H. Nordström, *Svensk arbetslöshetspolitik 1914-1933* (Stockholm 1934).

framlades huvudtankarna i motionen i ett antal propositioner. Man sökte därvid framför allt stöd hos bondeförbundet. I den s.k. krisuppgörelsen den 27 maj 1933 gjorde man en kompromiss med delar av bondeförbundet genom att acceptera huvuddelarna i deras jordbruksprogram, medan dessa, i sin tur, stödde socialdemokratins arbetslöshetspolitik.¹²

Anslagen till s.k. allmänna arbeten – som innefattande dels anslag för anordnande av arbeten på den öppna marknaden i statlig, kommunal eller enskild regi och dels beredskapsarbeten – skars ned från föreslagna 160 miljoner kronor till 100 miljoner kronor medan reservarbeten och kontantunderstöd ökade till 80 miljoner kronor. Principen för reserverbetslöner ändrades emellertid liksom principen för val av arbetsprojekt varigenom antalet projekt kunde öka och lönerna stiga.¹³

Byggnadsindustrin hade tilldelats rollen av nyckelindustri i krisprogrammet. Byggnadsindustrin efterfrågade varor från flera andra industrier: cement-, sten-, järn-, glas- och trävaruindustrier. Statliga byggnadsarbeten på 11,5 miljoner kronor planerades för att hjälpa upp industrin. Därigenom uppkom naturligtvis ett ideologiskt tryck på byggnadsfackförbunden. Att dra ut på strejken skulle innebära att man hotade krisprogrammets genomförande, vilket sannolikt skulle komma att fälla regeringen.

Det fanns dessutom speciella anledningar till varför SAP just i detta läge på inga villkor ville avsäga sig regeringsställningen. Det parlamentariska läget under 20-talet hade varit ganska instabilt. Regeringarna var minoritetsregeringar. I detta läge drev, framför allt Per Albin Hansson, den linjen att man skulle söka nå en stabilare regeringssituation. Vid partikongressen 1940 då han såg tillbaka på den gångna samarbetslinjen yttrade han: ”Sedan vi hade genomlevat en period av minoritetsregeringar, som kommo och gingo med små mellanrum, voro nog de flesta av oss på det klara med att det inte fick fortgå så, om svensk demokrati över huvud taget skulle kunna räddas.”¹⁴

Det var som räddare av den svenska parlamentarismen man såg sig själva och krisprogrammet var den första konkreta åtgärd där denna nya roll skulle spelas.

Det fanns även andra förhållanden, som kännetecknade den speciella politiskt-ideologiska konjunkturen 1933. Den internationella politiska situationen kännetecknades av nederlag för arbetarrörelsen och framgångar för fascismen. I Sverige hade den fackliga rörelsen råkat ut för en rad nederlag i samband med den ekonomiska depressionen. Metallindustriarbetareförbundet hade fått vidkännas lönesänkningar på 4 % och ackordsreduktion med 6 % i februari 1932. Samma månad accepterade Sågverksindustriarbetareförbundet lönesänkningar m.m. på 6 % och ackordsreduceringar med 9 %. Pappersindustriarbetareförbundet hade först godkänt en lönereducering för pappersbruksarbetarna med 4 %, men inte gått med på lönereducering på 7 % för pappersmassarbetarna. De senare gick ut i strejk den 11 april 1932, men man lyckades inte driva arbetsgivarna till eftergifter, utan fick istället acceptera ett sämre bud på hösten samma år. Här hade arbetsgivarna hjälp av sina internationella konkurrenter. I november 1931 kom man överens om att minska produktionen med 15 procent bland arbetsgivarna i sulfitindustrin i Sverige, Norge, Finland, Tyskland, Österrike, Tjeckoslovakien och Memel. I juni 1932 kom man överens om att sänka produktionen med ytterligare 15 procent. Även sjömansstrejken 1933 blev ett nederlag. I samband med pappersmassarbetarnas och sjömannens strejk förekom vissa sammanstötningar med polis och strejkbrytare, där man lade skulden för dessa på kommunisterna.¹⁵

¹² O. Nyman, *Krisuppgörelsen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet 1933* (Uppsala, 1944).

¹³ Se t.ex. framställningen i Öhman, a.a., och Nyman, a.a.

¹⁴ Citerat efter Nyman, a.a., s. 14.

¹⁵ Jörgen Westerståhl, *Svensk fackföreningsrörelse* (Stockholm 1945).

I riksdagen och i den borgerliga pressen diskuterades fackföreningsrörelsen ofta. Motioner om ingripanden mot fackföreningarnas kampmetoder förekom och vidare riktades en intensiv propaganda mot ”fackföreningstyrannin”, framför allt i högerpressen. Allmänna valmansförbundet, högerns samlade organ, hade inrättat en särskild byrå, ”Byrån för arbets- och näringsfrihet”, som hade till uppgift att samla in material om fackföreningarnas ”övergrepp”, dvs. blockader, strejker m.m. Det var speciellt byggnadsarbetarna, som utsattes för denna propaganda. Man talade också om byggnadsarbetarnas ”ministerlöner” och förknippade detta med hyrorna. Propagandan hade viss genomslagskraft och förekom även i arbetarpressen. ”Vad opinionsbildningen beträffar var den icke blott begränsad till borgerligheten utan vitt utbredd i arbetarkretsar. Byggnadsarbetarna stod på det hela taget ensamma i den strid som nu utbröt.”¹⁶

Det inledande skedet av strejken

I Grov- och fabriksarbetareförbundets verksamhetsberättelse för år 1933 poängterar man att ”utgångsläget var . . . det . . . sämsta tänkbara” och hänvisar till de höga arbetslöshets-siffrorna: ”av till förbundet anslutna cirka 21 000 byggnadsgrovarbetare voro endast några tusen i arbete när konflikten den 1 april utbröt”. Denna något nattsvarta syn framkommer inte i de övriga verksamhetsberättelserna, vilket kan sammanhånga med dels de högre arbetslöshetssiffrorna hos Grov- och fabriksarbetareförbundet – Murareförbundet hade 25,7 % arbetslöshet i genomsnitt för 1933 och Byggnadsträarbetareförbundet 37,1 %¹⁷ och dels att Grov- och fabriksarbetareförbundet hade att betala understöd till medlemmar i övriga industrier där arbetslösheten också var hög, enligt verksamhetsberättelsen 44,7 % i mars 1933. Av totalt omkring 61 000 medlemmar var det omkring 26 000 som betalade in sina avgifter.¹⁸

Om vi antar att samtliga i Murareförbundet, samtliga i Byggnadsträarbetareförbundet och 35 000 i Grov- och Fabriksarbetareförbundet skulle strejka skulle understödsbeloppet per medlem bli: för murarna 256 kr, för byggnadsträarbetarna 158 kr och för Grov- och fabriksarbetarna 133 kr.¹⁹

Ingen av förbunden hade således möjligheter att strejka en längre tid utan att anskaffa extra-inkomster. Skillnaden mellan Byggnadsträarbetareförbundet och Grov- och fabriksarbetareförbunden var i realiteten betydligt större än vad ovanstående sifferuppgifter visar. Endast omkring 12 000 i Byggnadsträarbetareförbundet uppbar understöd vilket ger 265 kr per understödstagare, således i paritet med Murareförbundets.²⁰

Byggnadsindustriförbundets utgångsläge var betydligt gynnsammare. Där spelade helt naturligt understöds-möjligheterna inte samma roll utan det var framför allt efterfrågan på bostäder och möjligheten att förhindra oorganiserade byggmästare att bygga som var betydelsefull.

Efterfrågan kan i det läge som rådde åtminstone inte ha varit lika stor som tidigare. Dels var detta beroende av det allmänna ekonomiska läget och dels kan den stora byggnadsverksamheten innan ha bidragit till att efterfrågan – i ekonomisk mening och inte social – nu inte var

¹⁶ A. Helldén, *Svenska Byggnadsträarbetareförbundet 1924-1948* (Stockholm 1954), ss. 38-39.

¹⁷ Se *SOU* 1938: 10.

¹⁸ T. Karlbom-O. Petersson, *Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundets historia. 1909-1941* (Stockholm 1944).

¹⁹ Vid beräkningen av understödsbeloppet utgår vi från kapitalbehållningen 1932 och antar att övriga utgifter och inkomster tar ut varandra. Kapitalbehållningen divideras med medlemsantalet. Dvs.: Murareförbundet $2.124.498/8.302=256$ kr; Byggnadsträarbetareförbundet $3.180.169/20.862=158$ kr; Grov och Fabriks $4.664.528/35.000=133$ kr. Uppgifter från Nerman, T., *Svenska Murareförbundet. 1890-1940*. (Stockholm, 1941), Karlbom/Petersson, a.a.; Helldén, a.a.; *SOU* 1938:10.

²⁰ Helldén, a.a.

lika stor. Följande tabell 1 visar att man haft en stor topp med efterföljande stagnation före strejken:

Tabell. 1. Rum under byggnad i Stockholm 1932-1934.

	1/1	1/4	1/7	1/10
1932	8.860	11.942	14.368	6.125
1933	5.877	3.708	4.533	1.319
1934	1.075	4.181	6.245	4.903

Källa: *SOU* 1935: 16, s. 17.

Konflikten var planerad av Byggnadsindustriförbundet sedan en längre tid tillbaka. Man hade lyckats organisera betydligt fler medlemmar året innan än tidigare och ”där detta icke lyckats, i varje fall fått vederbörande att uppsäga avtalen”.²¹ Antagandet om den ökade organisationsaktiviteten bekräftas av medlemsökningen i Byggnadsindustriförbundet mellan 1927 och 1933. ökningen året före strejken är nästan tre gånger så stor som genomsnittet av de fem tidigare årens ökningar.²²

Uppsägningarna var i det närmaste totala; ”de oorganiserade arbetsgivarna runt omkring i landet, på platser, där Byggnadsindustriförbundet icke varit avtalslutande, ha i mycket stor utsträckning följt de organiserade arbetsgivarnas exempel”.²³ Uppsägningsbeslutet fattades redan den 28 november 1932 på ett extra förbundsmöte och ”bekantgjordes omedelbart genom tidningarna”.²⁴ Man hade också utövat påtryckningar med hjälp av andra arbetsgivarorganisationer och banker, vilka startat en ”enhetsfront” för att förhindra att byggmästare, som ville bygga, skulle få krediter och material.²⁵

Till ”enhetsfronten” slöt sig så småningom även staten. Grov- och fabriksarbetarförbundet gjorde en överenskommelse med byggnadsstyrelsen i april 1933 som gick ut på att man skulle arbeta för reducerade timlöner till vidare och där ackordsöverskotten skulle utbetalas i form av förskottering av 35 % av timlönen, för de timmar ackordsarbete pågick.²⁶ Varken de beredskapsarbeten som riksdagen beslöt om i samband med ”krisuppgörelsen” eller de statliga byggnadsprojekt som i övrigt var planerade skulle få igångsättas innan ”enighet vunnits mellan parterna”. Detta beslut hade förberetts av det utskott där uppgörelsen mellan socialdemokraterna och bondeförbundarna ägde rum.²⁷ Utöver den press som skulle komma att riktas mot fackförbunden för att beredskapsarbetena inom husbyggnadsfacket skulle komma igång, innebar ovanstående beslut att staten frivilligt avstod från även andra byggnadsprojekt. Det sistnämnda beslutet verkar ha tillkommit speciellt i den politiska kompromissen, medan frågan om beredskapsarbetena föreslagits av byggnadsstyrelsen. Detta framgår i utskottsyrkandet:

²¹ *Kvartalsrapport för Svenska Murarförbundet*, februari 1933.

²² Ökningen 1927-1932 var genomsnittligt 45 medlemmar per år; 1932-33 var ökningen 132 medlemmar. T. Brunius, *Svenska Byggnadsindustriförbundet* (Sthlm 1944).

²³ *Byggnadsträarbetaren*, januari 1933. Omfattningen av avtalsuppsägningarna för Murarförbundet och Grov- och Fabriksarbetarförbundet var också stor. Dessa berörde 8.028 resp. 21.093 medlemmar. Se Landssekreterariats protokoll av den 9 januari och den 16 januari 1933.

²⁴ Brunius, a.a., s. 154. Jfr också *Förbundskamraten* nr 1 1933.

²⁵ *Kvartalsrapport för Svenska Murarförbundet*, maj 1933.

Att lägga märke till i sammanhanget är att byggnadsindustrin är en hemmaindustri, utan direkt konkurrens utifrån. Detta innebar att man inte behövde söka internationella överenskommelser om produktionsbegränsningar, utan sådana kunde ske inom landet, via Byggnadsindustriförbundet och, om nödvändigt, via påtryckningar mot dem, som inte var anslutna till Byggnadsindustriförbundet.

²⁶ *Förbundskamraten* 2/1933.

²⁷ *Fackföreningsrörelsen* 28/1933.

”Utskottet vill erinra att byggnadsstyrelsen i sitt utlåtande över de s.k. beredskapssakkunnigas förslag berört de då pågående löneförhandlingarna inom byggnadsfacket, avsedda att utföras på entreprenad, icke borde igångsättas förrän enighet vunnits mellan parterna i de då pågående avtalsförhandlingarna. Vad byggnadsstyrelsen sålunda anfört finner utskottet böra äga tillämpning beträffande här ifrågasatt byggnadsföretag. Vidare bör ej, *innan enighet vunnits mellan parterna* några större byggnadsföretag i byggnadsstyrelsens eller annan statlig myndighets egen regi igångsättas eller avsevärt utökas.”²⁸

Ett annat ”ekonomiskt ingripande” från statens sida var de gällande direktiven till arbetslöshetskommissionen. Enligt dessa skulle arbetslösa i ett visst fack, som uppbar arbetslöshetsunderstöd, avstängas från denna, då strejk utbröt i facket. Denna bestämmelse blev speciellt kännbar för Grov- och fabriksarbetarförbundet. Från den 1 juli ändrades direktiven. Den generella avstängningen upphörde och i stället infördes en regel om att endast säsongarbetare, till vilka byggnadsarbetarna räknades, skulle avstängas från arbetslöshetsunderstöd.²⁹

Strejkmoralen verkar ha varit god om man ser till enbart sammanhållningen inom respektive fackförbund. För detta talar framför allt två saker: Dels var det ett allmänt krav från avdelningarna att strejk skulle proklameras och dels finns inga inrapporterade fall rörande strejkbryteri. Även kommentarerna i förbundspressen, speciellt *Byggnadsträarbetaren*, tyder på att sammanhållningen och kampviljan var stor: ”vad beträffar sammanhållningen inom vårt eget förbund har den denna gång helt enkelt varit glänsande”³⁰ och ”skulle den utomordentliga stridslust som man givit uttryck för i brev och vid telefonsamtal hålla i sig hela konflikten ut, kommer denna konflikt att bli mycket långvarig”.³¹

Den ”allmänna opinionen” och även arbetare var däremot fientligt inställda till byggnadsarbetarna. Det var framför allt tre frågeställningar där opinionen var vänd mot byggnadsarbetarna: Dessa ansågs ha skyhöga löner, ”ministerlöner”, och dessa höga löner kopplades samman med de höga hyrorna. För det andra var propagandan riktad mot de stridsmetoder som byggnadsarbetarna använde. Den tredje punkten var att ansvaret för strejken lades på byggnadsarbetarna. LO, som i viss mån själv var medansvarig för denna opinion, genom de artiklar som Fackföreningsrörelsens redaktör Sigfrid Hansson lät publicera, började under sommaren att bemöta propagandan. Bemötandet inriktade sig dock bara på att vederlägga den första och tredje punkten.

Denna ambivalens märks framför allt i Landsorganisationens pressinformation, som började sin verksamhet den 16 maj 1933. Pressombudsmannen fick, enligt beslut av landssekreteriatet, två uppgifter: ”att informera pressen, särskilt arbetarpressen, om vad som händer och sker inom fackföreningsrörelsen” och att ”med uppmärksamhet följa den borgerliga pressens tendentiösa skrivelser om fackföreningsrörelsen och bemöta oriktiga framställningar”. Att den första uppgiften framför allt innebar att propagera mot kommunisternas fackliga agerande framkommer i de otaliga angrepp, som riktas mot dessa från början. Efter ett sammanträde mellan landssekreteriatet och fackförbunden den 22 juli kommer en hel serie med bemötanden den 27, 28, 29, 31 juli och den 2 augusti. Därefter börjar angreppen mot kommunisterna igen. Ytterligare en serie bemötanden kommer i slutet av september och början av oktober. I bara ett fall, den 28 juli, vederlägger man en ”övergreppshistoria”.

²⁸ Ibid.

²⁹ *Fackföreningsrörelsen* 36/1933.

³⁰ *Byggnadsträarbetaren*, april 1934.

³¹ *Byggnadsträarbetaren*, juni 1933.

Vi har inte undersökt bakgrunden till strejkmoralen systematiskt. Av vad som tidigare sagts om arbetsförhållandena, kan man anta att rörligheten och kontaktmöjligheterna var relativt stora, samt att arbetarstammen var relativt fast, åtminstone bland yrkesarbetarna, dvs. murare och byggnadsträarbetare. När det gäller politisk och facklig tradition, har vi inte heller speciellt undersökt förhållandet mellan socialdemokrater och kommunister i fackföreningsavdelningarna. Av intresse är också hur starka syndikalisterna var.

Ambivalensen sammanhänger med att man för en hård kamp från landssekretariatets sida mot det kommunistiska inflytandet under den här perioden. Cirkulär, som fördömer kommunisterna och kräver uteslutning av medlemmar i RFO – röda fackföreningsoppositionen – skickas ut, bl.a. cirkulär 807 - Mot skadegörarna inom fackföreningsrörelsen. Vid ett tillfälle antyder man en sammankoppling mellan kommunister och byggnadsarbetare genom att i ett pressmeddelande av den 28 juni 1933 citera ett uttalande från *Textilarbetaren*, som kommenterar cirkulär 807: ”Det säges, att även i övrigt har det förekommit självsvald och övergrepp, som icke kunna tolereras. Det är väl icke någon hemlighet, att LO:s representantskap bl.a. haft Stockholms byggnadsarbetare i åtanke, när denna del av cirkuläret formulerats.”

I denna relativt gynnsamma position krävde Byggnadsindustriförbundet omfattande löne-reduceringar, timlönesänkningar på upp mot 20 % och revidering och reducering av ackordsprislorna på 30-35 %.³² Vidare krävdes förändringar av de allmänna bestämmelserna, övergång till riksavtal med normalavtal för varje ort – tidigare hade de allmänna bestämmelserna kompletterats med lokala avtal – rätt för arbetsgivaren att införa skiftarbete utan särskild övertidsersättning och slutligen slopandet av de ”fria ackorden”-kravet³³ var att några lokala överenskommelser under avtalsperioden över huvud taget inte skulle träffas. I stället skulle huvudorganisationerna i fortsättningen revidera prislorna om nya arbetsmaterial och metoder infördes.

Vidare kom man från Byggnadsindustriförbundets sida att medvetet avbryta förhandlingarna, så att strejk inte skulle kunna undvikas den 1 april, då avtalen löpte ut. Prislisteförhandlingarna blev inte klara till den 27 mars, bl.a. beroende på att några förhandlingar i egentlig mening inte ägde rum, och strejken bröt således ut den 1 april.³⁴

Fackförbundens krav gick ut på att bibehålla det tidigare löneläget. I det gemensamma motbudet ställdes krav på vissa förbättringar av arbets- och anställningsförhållanden: arbetstidsförkortning till 42 timmar per vecka, vidgad semesterrätt, höjd ersättning vid olycksfall, högre traktamentsersättningar, viss turordning vid inskränkning av arbetsstyrkan samt lönekompen-sation för arbetstidsförkortning på sammanlagt 14 procent.³⁵

Efter att arbetsgivarna manövrerat fram en strejksituation, beslöt fackförbunden att försöka begränsa strejken till att gälla enbart de arbetsgivare som tillämpade reducerade löner och vidare att man skulle handla enhetligt på olika platser. Det sistnämnda lyckades man dock inte helt tillämpa. Speciellt grovarbetarna var snabba med att lägga ner arbetet, vilket gjorde att de andra fackförbunden indirekt blev indragna.³⁶ Vidare försökte man även sluta avtal med oorganiserade byggmästare enligt de äldre avtalen.³⁷

Landssekretariatet godkände fackförbundens strejktaktik vid ett sammanträde den 3 april 1933 ”under förutsättning att arbetstvister begränsas till minsta möjliga omfattning och att arbetsinställelser icke företages med mindre samtliga arbetargrupper – grovarbetare, murare och träarbetare är eniga därom och att förbundsstyrelsen givit sitt tillstånd därtill”. Man skiljde sig således inte i detta läge nämnvärt från förbunden. Även i behandlingen av understödsfrågan vid sammanträdet den 22 maj 1933 är man relativt positiv till att stödja förbunden: ”Landssekretariatet har funnit, med hänsyn till de angivna hänsynslösa lönereduceringarna och bestämmelserna i Landsorganisationens stadgar § 2 att understöd ska utgå vid lockout eller annan därmed jämförlig åtgärd, Landsorganisationen vara skyldig att lämna

³² Brunius, a.a.

³³ Jmf här framställningen hos Apitzsch i detta nummer [se ovan, artikeln om byggnadsbranschen]

³⁴ Karlbom/Petersson, a.a.

³⁵ R. Casparsson, *LO under fem årtionden*. Andra delen. (Stockholm 1948.)

³⁶ Karlbom/Petersson, a.a.; *Kvartalsrapport*, maj 1933.

³⁷ *Byggnadsträarbetaren* 2/1933, *Förbundskamraten* 2/1933.

understöd.” Detta skulle dock endast utgå till ”de medlemmar som *direkt*, dvs. genom arbetsnedläggelse, äro indragna i konflikten”. På denna punkt skiljde man sig från förbunden, som begärde understöd för samtliga medlemmar, som man själv måste ge understöd. De direkt indragna var i själva verket en minoritet. (Se tab. 2).

Tabell 2. Direkt och indirekt indragna i arbetsnedläggelse.

	Direkt indragna	Indirekt indragna	Totalt
Byggnadsträarb.förb.	1.884	5.152	7.036
Murareförbundet	1.250	2.888	4.038
Grov- och fabriks	3.609	5.596	9.205

Källa: Protokoll från representantskapsmöte 1/6 1933.

Vidare hade man tillfogat ett uttalande, som på det följande extra representantskapsmöte, där frågan behandlades, av Nils Linde från Byggnadsträarbetarförbundet karaktäriserades som ”en förhandsreservation för att kunna dra in understödet”. Det anmärkningsvärda var emellertid inte så mycket denna ”förhandsreservation” utan hopkopplingen av behandlingen av understödsärendet med en blockadhistoria.³⁸ Den 29 maj, dvs. enbart tre dagar före representantskapsmötet, sattes en ny punkt in på dagordningen. Man krävde att Murareförbundet och Grov- och fabriksarbetarförbundet skulle offentligt meddela att blockaden upphört. På mötet den 1 juni, togs frågan upp med hänvisning till ett uttalande av ordföranden i Samverkande Byggnadsfacken i Stockholm, som i en notis i *Dagens Nyheter* hade hävdade att blockaden inte var upphävd.

Eftersom frågan inte skulle tas upp på dagordningen, om blockaden hade upphävts i tid, vilket också var fallet, frågade Victor Björkman från Murarförbundet rent ut ”huruvida det är i någon särskild avsikt som denna fråga tagits upp till representantskapets behandling samtidigt med understödsfrågans prövning” och även Nils Linde protesterade och menade att Landssekreteriatet ju kunnat ringa och fråga förbunden huruvida blockaden var upphävd: ”Jag kan nämligen icke finna, att det uttalande som ordföranden i Samverkande Byggnadsfackförbundens Platsorganisation i Stockholm gjort i *Dagens Nyheter* är av den art att ärendet enbart av denna anledning behövde upptagas på detta representantskapsmöte.” Genom ett ”avslöjande” av C. J. Söder, som både var ledamot av Landssekreteriatet och ingick i Grov- och fabriks' förbundsstyrelse, att blockaden inte varit godkänd av förbundsstyrelsen, övergick diskussionen till en anklagelseakt mot byggnadsarbetarnas stridsmetoder där man samtidigt anklagade förbundsledningarna för att inte hålla efter sina medlemmar. På förslag av Sigfrid Hansson antogs även ett uttalande som fördömde blockaden. Eftersom diskussionen togs upp före behandlingen av understödsfrågan, kom den säkerligen att påverka den senare. Den minoritet inom Landssekreteriatet som hade reserverat sig mot beslutet att föreslå att understöd skulle utgå, på Landssekreteriatets sammanträde den 22 maj, lyckades nu genomdriva att frågan bordlades. Vad låg bakom denna besynnerliga behandling av understöds ärendet? En inte orimlig tolkning, är att beslutet att kasta in blockadhistorien påverkats av krisuppgörelsen. Denna hade träffats den 27 maj och beslutet att ta upp blockadfrågan hade fattats den 29 maj.

Kopplingen mellan understödsfrågan och krisuppgörelsen framkommer tydligare på det gemensamma sammanträde med de tre förbunden som Landssekreteriatet kallar till den 22

³⁸ Det gällde en blockad, som Stockholms Grovarbetarefackförening och Stockholms Murarefackförening hade proklamerat mot ett kommunalt ägt hus på Älvsborgsgatan den 18 december 1931. Anledningen var att den byggmästare, som begärt huset i konkurs, tidigare hade skrivit reverser till 6 arbetare på inestående arbetslön, vilka således skulle ha företrädesrätt till konkursboet. Då dessa belopp inte utbetalades, begärdes huset i blockad för bl.a. några ledningsarbeten, som kommunalarbetareförbundet skulle göra. Den blockad, som det var fråga om, hade emellertid godkänts av Landssekreteriatet så sent som den 15 maj.

juli 1933. De förhandlingar som återupptagits efter avbrottet den 27 mars, hade nu åter avbrutits. Med anledning av en direkt fråga från Nils Linde svarade Edvard Johansson att ”representantskapets beslut i understödsfrågan har av Landssekretariatet förståtts på så sätt, att representantskapet önskade dels avvakta resultatet av riksdagens behandling av regeringens krishjälpsprogram samt dels avvakta och se, huruvida den då i arbete varande medlingskommissionen skulle framlägga ett förslag till uppgörelse i konflikten”. Man väntade nu att ett sådant förslag skulle framläggas eftersom den tidigare medlingskommissionen, bestående av grosshandlare D. Hansén, statssekreterare R. Gyllensvärd och sekreterare O. Ekblom, utökats med ”sakkunniga personer”.

Landssekretariatet fick dock inget svar på frågan ”hur förbunden kommer att ställa sig till ett eventuellt medlingsförslag, som innebär reduceringar å nuvarande löner och ackordspriser”. Björkman påpekade att det ”är icke därom striden står för närvarande. Arbetsgivarna ha nämligen föresatt sig att det skulle bli konflikt under alla omständigheter.” I stället riktades kritik mot behandlingen av byggnadsstrejken i den fackliga pressen och medlingskommissionen, som inte kunnat ”förhindra arbetsgivarna att sabotera förhandlingarna”. E. Johansson instämde och framhöll att utökning av medlingskommissionen skulle ske med sådan person, ”som kunde utöva vederbörlig press på arbetsgivarsidan” och vidare ställde han sig positiv till att pressombudsmannen skulle offentliggöra ”sakliga och objektiva redogörelser i konfliktläget”.³⁹

Den 9 augusti sammankallades parterna åter till förhandlingar. Efter att förhandlingarna pågått i en vecka presenterades ett medlingsbud den 15 augusti, som också offentliggjordes i pressen. Medlingsbudet innebar betydande eftergifter för arbetsgivarnas krav, timlönereducering på 6-10 % och ackordssänkning på 15-20 % av ackordsprislistorna skulle ske efter att arbetet återupptagits och avslutas senast den 18 september. Bestämmelserna för ackordsprissättningen löd:

”Arbete, som ej är prissatt i fastställd ackordsprislista, skall utföras mot timlön, såvida icke parternas lokala organisationer före arbetets påbörjande överenskomma om ackordspris för arbetet. Där lokal organisation icke finnes, må dock sådan överenskommelse träffas mellan vederbörande arbetsgivare och arbetare.”⁴⁰

Den taktiska reträtten

På det extra representantskapsmötet den 15 augusti diskuterades frågan om understöd igen och man beslöt att anta Landssekretariatets tidigare förslag om att understöd skulle utgå endast till de direkt indragna. Landssekretariatet, som flyttat fram detta möte, ursprungligen sammankallat till den 10 augusti, försökte få representantskapet att uttala sig för medlingskommissionens förslag, men lyckades inte vinna gehör för detta. Den 17 augusti framkom att inget av förbunden var villigt att tillstyrka medlingsförslaget. Landssekretariatets förslag att man skulle ge motiv för avslag och ”anvisningar vilka vägar som kan leda till uppgörelse” förkastades också. Däremot beslöts, på förslag av E. Falk från Grov- och fabriks. att man skulle ”informera socialministern om läget.

Mötet ägde rum den 22 augusti och förutom socialministern deltog även statsministern. Det var i detta läge klart att medlingskommissionens bud skulle förkastas av förbunden, eftersom omröstningarna hade visat att en stor majoritet av medlemmarna hade förkastat förslaget. Totalt hade 24 469 röstat mot förslaget och 3 438 för. (Se tabell 3.)

³⁹ Landssekretariatets protokoll den 22 juli 1933.

⁴⁰ Casparsson, a.a., s. 332.

Tabell 3. Resultat av avtalsomröstningen i augusti 1933.

	Nej	Ja
Byggnadsträarb.förb.	9.744	1.960
Murarförbundet	5.188	219
Grov- och Fabriks	9.537	1.259

Källor: Nerman, a.a.; Helldén, a.a.; Karlbom/Petersson, a.a.

P. A. Hansson begärde att förbunden skulle precisera hur stora eftergifter de var beredda att göra i form att ett ”förtroligt meddelande”. Man lämnade inget omedelbart svar från förbunden utan sammanträdde den 24 augusti för att avgöra frågan. Grov- och fabriks var berett att lämna ett ”förtroligt meddelande” men däremot inte Murarförbundet och Byggnadsträ. Som motiv angavs att ”ett tidigare givet sådant till medlingskommissionen kommit till arbetsgivarnas kännedom”, samt att ”samma förhållande kunde befaras i detta fall”.

På sammanträdet den 28 augusti diskuterades åter om man skulle lämna en lista med preciserade eftergifter till statsministern. Meningarna var emellertid delade på samma sätt som tidigare; Landssekreteriatet och Grov- och fabriks ville lämna ett förtroligt meddelande medan Murarförbundet klart sade ifrån. Inom Byggnadsträ var meningarna också delade. Medan Linde inte ville lämna ett ”förtroligt meddelande” menade J. Grewin att man kunde ge statsministern de upplysningar han ville ha. Något beslut fattades inte vid mötet. På mötet tog man åter upp hur svaret till medlingskommissionen skulle se ut. Även här var meningarna delade. Murarförbundet och Byggnadsträ – på den här frågan var Linde och Grewin eniga – föreslog att man enbart skulle meddela avslag, medan representanterna för Grov- och fabriks nu förordade ett uppmjukat svar. Falk gick så långt att han såg sig ”finna en möjlighet att kunna åstadkomma en uppgörelse på i huvudsak det förslag, som kommissionen nu framlagt”.⁴¹

Ett förslag till gemensamt svar till medlingskommissionen där förbunden säger sig vara ”beredda att under de fortsatta förhandlingarna närmare angiva våra invändningar emot medlingsförslaget och precisera våra ståndpunkter” – förslaget formulerades av E. Johansson – avvisades. Landssekreteriatet erbjöd sig därefter att delta i de kommande förhandlingarna. Förslaget accepterades genast av Grov- och fabriks, samt Byggnadsträ, medan Murarförbundet accepterade nästa dag. Formuleringen i Murarförbundets svar var dock annorlunda än de övriga förbundens. I stället för att göra en hemställan svarade man ”att från dess sida hinder icke möter för sådant deltagande”.⁴²

De fortsatta händelseförloppen fram till regeringens framläggande av sitt medlingsförslag den 20 september kan avläsas ur Landssekreteriatets protokoll den 11 september och den 18 september 1933. I det första protokollet konstateras att ”förbundens avtalsdelegerade ha nu beslutat att lämna statsministern begärt förtroligt meddelande rörande sin ståndpunkt” och i det andra meddelas, att ”förhandlingar pågått inför statsministern och socialministern samt att dessa av arbetarparten begärt besked huruvida de kunna godkänna ett av regeringen förslagsvis framkastat förslag till uppgörelse”.

Trots att man på detta sätt förvissat sig om att förbunden skulle komma att tillstyrka förslaget, sammankallades ändå ett gemensamt sammanträde mellan Landssekreteriatet och förbunden den 20 september. Både Björkman och Linde ville ha sammanträdet undanstökat så fort som möjligt. Björkman yttrade att ”regeringen har ju för övrigt på förhand skaffat sig visshet om att förslaget blir godkänt av arbetarparten” och Linde påpekade att ”innehållet i detsamma är ju i huvudsak det vi förut ha gjorts underkunniga om”. Landssekreteriatet ville tydligen försäkra sig om att man inte ändrade mening i sista stund.

⁴¹ Protokoll fört vid gemensamt sammanträde mellan förbunden och Landssekreteriatet den 28 augusti 1933.

⁴² Landssekreteriatets protokoll 31 augusti 1933.

På mötet framkom två saker av intresse som vi ska kommentera: För det första framkom att Landssekreterariatet inte väntade sig att arbetsgivarna skulle godta förslaget. Byggnadsindustriförbundet hade inte accepterat medlingskommissionens förslag och regeringens förslag innebar mindre lönereduceringar och en uppmjukning⁴³ av paragrafen om de ”fria ackorden”. Timlönerna skulle sänkas med 10 öre i Stockholm och ackorden med 11 procent i Stockholm. Ackordsparagrafen skulle enligt regeringsförslaget lyda:

”Arbete som icke är prissatt enligt mom. a) eller b) eller arbete av sådan beskaffenhet, att denna prissättning icke kan tillämpas, skall utföras mot timlön, såvida icke arbetsgivare och arbetare sams emellan *före* arbetets påbörjande överenskomma om ackordspris för arbetet. Där så utan hinder för arbetets behöriga gång kan ske, böra parternas lokala organisationer beredas tillfälle deltaga i förhandlingarna om prissättningen.”

Det man räknade på var i stället att den ”allmänna opinionen” skulle svänga till byggnadsarbetarnas fördel och vidare att man skulle kunna knyta nya avtal med oorganiserade byggmästare.

Vidare framkom ytterligare en sak, nämligen att Landssekreterariatet vid detta tillfälle ansåg det vara ”formellt riktigt” att varje förbund fattade beslut för sig om ett medlingsförslag, även om frågan berörde ”reellt taget hela fackföreningsrörelsen”. Vi skall nedan se hur man senare ändrade ståndpunkt i den frågan.

Efter att regeringsförslaget antagits med relativt stor majoritet av byggnadsarbetarna (se tabell 4) och arbetsgivarna den 30 september avtog förslaget, gjorde Landssekreterariatet inga fler påtryckningar om eftergifter till en början.

Tabell 4. Resultat av omröstningen kring regeringsförslaget, september 1933.

	Nej	Ja
Byggnadsträarb.förb.	2.183	9.410
Murareförbundet	1.478	3.821
Grov- och Fabriks	4.012	7.263

Källor: Nerman, a.a.; Helldén, a.a.; Casparsson, a.a.

Tvärtom verkar man, av uttalanden genom LO:s pressmeddelande att döma, att betona att byggnadsarbetarna accepterat en relativt stor lönesänkning. ”Lönesänkningen för byggnadsarbetarna sträcker sig vida längre än för någon annan arbetargrupp” och att man följaktligen inte kan ”pressa arbetarparten att godkänna längre gående reduceringar”.⁴⁴

Ett ingripande gjordes den 13 oktober, då man ålade arbetarna vid Oskarshamns lasarett att träffa uppgörelse med byggmästaren. Ingripandet var dock snarast ett led i den kampanj för att vinna över den ”allmänna opinionen” som hade påbörjats av LO:s pressmeddelanden och *Fackföreningsrörelsen*. Det framgick vid sammanträdet den 20 september att Landssekreterariatet fäste stor vikt vid denna faktor och *Fackföreningsrörelsen* betraktade den

⁴³ Det föreligger oenighet i de olika krönikorna om hur paragrafen skulle tolkas. Casparsson (1948) menar, att det inte förelåg någon principiell skillnad mellan detta förslag och medlingskommissionens förslag medan Brunius (1944) hävdar att ”arbetsgivarnas intresse av en sanering fullständigt åsidosatts. Frågan om de 'fria' ackorden hade icke beaktats, i det organisationernas kontroll sköts åt sidan och arbetsgivaren och hans arbetare som förut skulle *sinsemellan* överenskomma om ackordspris”. (Brunius 1944, s. 161.)

Som Helldén påpekar, var inte Casparssons åsikt riktig. Förlikningskommissionen hade klart slagit fast att det var organisationerna, som skulle komma överens, medan regeringsförslaget innebar att organisationerna inte alltid behövde ersätta överenskommelser på platsen. Det är inte heller riktigt att arbetsgivarnas intressen fullständigt åsidosatts. Förslaget från regeringen var av kompromisskaraktär i den meningen att, som Helldén (1954) påpekar, formuleringen var så vag att den skulle kunna tolkas ur bådas synpunkter i de enskilda fallen.

⁴⁴ LO:s pressmeddelanden 27/9 och 29/9 1933.

”allmänna opinionen” som ”en kanske lika mäktig bundsförvant som konjunkturen”.⁴⁵ Byggnadsarbetarnas ja till regeringsförslaget tas till utgångspunkt för denna kampanj. Den 29 september, dvs, dagen innan Byggnadsindustriförbundet skall svara på medlingsbudet, skriver man till fackföreningspressen: ”Skulle våra misstankar besannas och arbetsgivarna avvisa förslaget, hemställa vi att Ni i eder tidning lägger ansvaret för konfliktens biläggande där det under sådana förhållanden måste läggas.”⁴⁶ Den 13 oktober tycker man sig redan kunna konstatera att ”arbetsgivarpartens bestämda avvisande av regeringsförslaget till uppgörelse i byggnadskonflikten har tydligt föranlett en omsvängning i opinionen”.⁴⁷

Denna välvilligare inställning till byggnadsarbetarnas kamp från Landssekreterariatets sida kan också avläsas i behandlingen av byggnadsförbundens ansökan om lån för att kunna fortsätta strejken. Frågan behandlas helt kort på ett representantskapsmöte den 14-15 november och landssekreterariatets förslag om att lån skall beviljas ”till belopp som får prövas med hänsyn till behovet” godkännes. Däremot fasthåller representantskapet vid det tidigare beslutet om att understöd skall utgå endast till ”indirekt indragna”.

En andra del i den ”taktiska reträtten” var att man skulle försöka isolera Byggnadsindustriförbundet genom att träffa avtal med oorganiserade byggmästare, men också med Kungl. Byggnadsstyrelsen, kommuner, landsting, hyresgästföreningar etc. Den som är mest optimistisk här är lustigt nog *Förbundskamraten*, Grov- och Fabriksarbetarförbundets tidskrift. Man menar att ”stora utsikter förefinnas att kunna träffa uppgörelse med de företagare, som stå utanför Byggnadsindustriförbundet”.⁴⁸ De andra tidskrifterna, *Kvartalsrapport* och *Byggnadsträarbetaren* samt *Fackföreningsrörelsen* observerar dock att byggmästarna har banker och fastighetsägare bakom sig som är ute efter att förhindra att byggnadsverksamheten kommer igång, genom att göra påtryckningar på leverantörer av byggnadsmateriel att bojkotta oorganiserade byggmästare och likaså försvåra för de senare att få kredit. Motivet till detta tycks inte endast vara att ge byggmästarna ett bra avtal utan också att ”genom ett konstlat tillbakahållande av byggnadsverksamheten åstadkomma ett uppehållande av fastighetspriser och hyresnivån”.⁴⁹

Bedömningarna av hur stor effekt de nya avtalen, på basis av regeringsförslaget, fick, varierar. LO:s pressmeddelande av den 1 december rapporterar ett relativt stort antal avtal. Meddelandet är anmärkningsvärt även ur den synpunkten att man kan spåra en tydlig segervittring:

”Det förefaller som om utsikterna för arbetsgivarna under den nu pågående byggnadskonflikten försämras för varje dag som går. På en mängd olika platser i landet träffas dagligen nya uppgörelser med byggmästare och av de faktiska uppgifter som hittills influerat till förbunden framgå, att Byggnadsträarbetarförbundet träffat 207 separatavtal, Murarförbundet 141 och Grov- och fabriksarbetarförbundet 137. Härtill kommer enklare förbindelser, vilka grovarbetarna slutit till ett antal av 40. Dessutom ha enligt uppgifter i pressen avtal träffats på ett flertal platser, men då respektive avdelningar ännu icke inrapporterat dessa uppgörelser ha de ej medtagits i förbundens siffror. I Stockholm ha separatavtal ingåtts med ett 50-tal byggmästare. Det är ställt utom varje tvivel att, med denna utveckling, läget börjar bli bekymmersamt för de envetna arbetsgivarna.”

Några omedelbara effekter fick dessa avtal icke, att döma av tabell 1. Förutom motståndet från Byggnadsindustriförbundet, banker och fastighetsägare, hängde detta samman med att man hade kommit in i vintersäsongen då byggnadsverksamheten ”normalt” brukade gå ned. Om avtalsutvecklingen verkligen var av den storleksordning som LO:s pressmeddelande rapporterade, innebar denna emellertid något annat som var betydelsefullt. Medan läget

⁴⁵ *Fackföreningsrörelsen* 40/1933.

⁴⁶ LO:s pressmeddelande 29/9 1933 (”Förtroligt meddelande”).

⁴⁷ LO:s pressmeddelande 13/10 1933. Se även *Fackföreningsrörelsen* 42/1933.

⁴⁸ *Förbundskamraten* 4/1933.

⁴⁹ *Byggnadsträarbetaren*, november 1933.

tidigare hade varit sådant att det var arbetsgivarna som tjänade på att strejken drog ut på tiden hade situationen nu helt svängt. I en situation då byggmästare slöt separatavtal med fackförbunden var det byggnadsarbetarna som tjänade på att vänta. Vårsäsongen var inte så långt borta och då skulle man vara i ett relativt gynnsamt läge. Dels skulle man hinna sluta ännu fler separatavtal och dels skulle de organiserade byggmästarna vara benägna att själva återuppta byggnadsverksamheten.

Den inskränkta byggnadsverksamheten 1933 och den allmänna konjunkturförändringen som hade inträtt skulle komma att öka efterfrågan på bostäder och om Byggnadsindustriförbundet inte slutit avtal tills dess, skulle man komma på efterkälken Dessutom hade den ”allmänna opinionen” svängt något till byggnadsarbetarnas fördel. Vidare hade man nu också möjlighet att fortsätta strejken, då Landsorganisationen beviljat samtliga förbund lån. Grov- och Fabriksarbetarförbundet hade dessutom beviljats bidrag från de skandinaviska broderorganisationerna Dansk Arbeidsmandsforbund, Dansk Kvindeligt Arbejderforbund, Norsk Kjemisk Industriarbejderforbund och Norsk Bygningsarbejderforbund på respektive 500 000 danska kronor, 120 000 danska kronor, 110 000 norska kronor och 80 000 norska kronor. Bidragen var till hälften lån och till hälften understöd.⁵⁰

Återtåget

Redan då ryktet om en storlockout diskuteras av Landssekreterariatet den 13 december, tar man för givet att arbetsgivarna inom järnbruks-, pappers-, sågverks-, mekanisk verkstads- och textilindustrin ”icke är benägna för strid”. Detta sammanhänge med att ett allmänt uppsving inom produktion och omsättning hade ägt rum under försommaren och sommaren 1933. Konjunkturuppsvinget hade gjort sig gällande inom speciellt exportindustrin. Till en början fick den ökade efterfrågan ingen direkt effekt på produktionen, eftersom exportökningen till en stor del bestod av lagerminskning. När produktionen ökade, fick detta inte någon direkt effekt på arbetslösheten, utan till en början slopades successivt arbetstidsförkortningen. I och med att exportökningen fortsatte, fick man en kraftig uppgång vintern/våren 1933/34 då den tidigare eftersläpningen inom produktion och sysselsättning resulterade i högt kapacitetsutnyttjande och relativt hög sysselsättning inom ovanstående branscher.

Man anser emellertid att arbetsgivarna ”kunna av omständigheter bli tvungade därtill” och i så fall ”måste ju åtgärder från arbetarsidan vidtagas” för att ”göra upp konflikten på de villkor, som kunna stå till bud”. I första hand bör representantskapet sammankallas och man frågar sig också vad som kan inträffa ”därest byggnadsförbunden icke böjer sig”. Något svar på den frågan finns dock inte upptaget i protokollet. I stället uppmanar man förbunden att gå med på förlikningskommissionens hemställan att omedelbart uppta arbetet med revision av ackordsprislistorna. Eftersom arbetsgivarna i detta läge hade bråttom att avsluta förhandlingarna, var man nu angelägna om att denna revision, som inte hade någon direkt betydelse för ackordsnivån utan mer var av teknisk karaktär, kom igång på allvar eftersom den skulle komma att ta den största tiden. Vid de förhandlingar som hade ägt rum den 23-25 november hade arbetsgivarna krävt att ackordsprislisterevisionen skulle behandlas först, men förslaget hade förkastats av fackförbunden. Fackförbunden gick nu med på dessa krav och förhandlingarna om revidering av ackordsprislistorna påbörjades den 27 december.

Den här gången gjorde man inga avbrott från arbetsgivarnas sida och försökte inte heller på annat sätt att förhålla förhandlingarna. När de centrala förhandlingarna, som skulle avgöra lönenivå och allmänna bestämmelser, startade den 12 januari, var revideringarna så gott som avklarade. Man markerade nu i stället sin styrkeposition genom att samma dag genomdriva att ytterligare tre förbund skulle dras in i förhandlingarna. Vidare uppenbarade sig den 12 januari

⁵⁰ Karlbohm/Petersson, a.a. och *Berättelse över Svenska Grov- och Fabriksarbetareförbundets verksamhet 1933*.

representanter från verkstadsindustrin, Järnbruksförbundet, Textilindustriförbundet och Pappersbruksförbundet, uppenbarligen för att markera att lockoutryktet inte var grundlöst. Förhandlingarna satte nu verklig fart och den 29 januari meddelade medlingskommissionen, att man skulle lägga ett ”internt förslag”. Samma dag beslöt Svenska Arbetsgivarföreningens fullmäktige att ge styrelsen rätt att proklamera lockout ”om det visade sig ogörligt att med rimliga villkor i avtalsfrågan förmå arbetarnas organisationer till eftergift”.⁵¹

På natten till den 30 januari överlämnades det ”interna förslaget” till Landssekreteriatet som på ett sammanträde den 30 beslöt att ”tillråda byggnadsfackförbunden, att på grundval av det av kommissionen lagda interna förslaget söka åstadkomma uppgörelse i byggnadskonflikten”. Vid ett möte senare samma dag med byggnadsförbunden försökte man genomdriva detta beslut men mötte motstånd från Byggnadsträarbetarförbundet och Murarförbundet. Dessa reagerade dels på att Landssekreteriatet inte ansett det nödvändigt att redogöra för förslagets innehåll – man hade inte ens några kopior av förslaget att dela ut till förbundsrepresentanterna – och dels fruktade Nils Linde att en stark opposition skulle uppstå, om förbundsledningen fick ta ansvaret för medlingsförslaget.

Landssekreteriatets argument var dels den hotande lockouten men man antydde också att det fanns andra, minst lika viktiga skäl: ”Vi måste också räkna med att spricker försöket att finna en lösning nu så är det fara värt, för att inte säga alldeles säkert, att det inte blir vi som behärska utvecklingen i fortsättningen. Vill vi behålla ledningen i vårt land, gör vi klokt i att betänka detta.”

Bakgrunden var att ledaren för den fraktion inom Bondeförbundet som gjort upp med socialdemokraterna i ”krisuppgörelsen”, ”Pehrsson i Bramstorp” under remissdebatten tidigare i januari gjorde ett ultimativt uttalande beträffande bondeförbundets stöd i fortsättningen till de anslag som socialdemokraterna skulle begära för sin konjunkturstimulerande politik under 1934:

”Jag skulle vilja gå så långt, att jag säger, att då det gäller att pröva nya förslag, så blir mitt ståndpunktstagande och jag tror bondeförbundets ståndpunktstagande i stort sett mycket beroende på huruvida olika intressegrupper på den öppna marknaden beakta det rådande ekonomiska läget och försöka träffa uppgörelse för att få arbetet i gång med den stimulerande verkan som dessa arbeten ha.”⁵²

Byggnadsträarbetarförbundet och Murarförbundet förkastade sålunda det ”interna förslaget”. Men den 2 februari lade medlingskommissionen trots detta fram ett slutförslag. Detta förkastades också av Murarförbundet och Byggnadsträarbetarförbundet, men avslaget överlämnades inte formellt till medlingskommissionen, utan denna lämnade uppskov till den 3 februari. I enlighet med Landssekreteriatets plan av den 13 december, kopplades representantskapet in. Detta hade sammankallats tidigare för att diskutera Bergendals lagförslag kring ”tredje mans rätt” och den 3 februari avbröts diskussionen kring denna punkt, och man tog i stället upp byggnadskonflikten. Enligt protokollet finns inget inlägg från regeringen, men i närvaroförteckningen, som är uppgjord den 2 februari, finns sju regeringsledamöter antecknade: Per Albin Hansson, Carl Schlyter, Östen Undén, Gustav Möller, Henning Leo, Carl Levinsson och Fritjof Ekman.

Svenska Arbetsgivarföreningen hade dagen innan meddelat att man skulle proklamera lockout den 6 februari om förbunden inte tillstyrkte regeringsförslaget. Den 3/3 meddelade

⁵¹ Brunius, a.a., s. 167.

Tyvärr har vi inte kunnat få tillgång till protokollen från detta och senare möten. Det hade varit av intresse att kunna följa diskussionen kring detta beslut och beslutet att hota med lockoutproklamation för att avgöra hur allvarliga besluten var och vilka följder man räknade med att besluten skulle få.

⁵² Citerat efter O. Nyman, *Svensk Parlamentarism 1932-1936* (Uppsala 1947), s. 174.

Svenska Arbetsgivarföreningen detta till Per Albin Hansson, som samma dag inför socialdemokratiska riksdagsgruppens förtroenderåd meddelade läget och sade att ett lagförslag om ingripande redan var utskrivet och att ett möte med hela riksdagsgruppen skulle hållas på måndag. Om förhandlingarna skulle stranda skulle lagförslaget omedelbart komma upp i riksdagen.

På mötet den 3 februari redogör Edvard Johansson för händelseförloppet sedan den 29 januari. Lockouthotet visar sig ha tillkommit efter att förbunden avslagit medlingsförslaget. Även medlingskommissionens beslut att man inte kommer att lägga fram förslaget om inte samtliga förbund tillstyrker är en nyhet. Bada dessa påtryckningsmedel måste således ha tillkommit efter att man fått klart för sig att Byggnadsträarbetarförbundet och Murareförbundet inte tänkte tillstyrka förslaget. Trots dessa och trots påtryckningarna på representantskapsmötet, vägrade man att ge med sig. Man upprepade sitt tidigare argument från den 30 januari, att medlemmarna skulle komma att förkasta förslaget. Victor Björkman menade, att det inte förelåg någon möjlighet ”att kunna säga att förslaget är fördelaktigt” och föreslog i stället att ”Representantskapet förklarar sig berett att även i fortsättningen stödja byggnadsarbetarförbunden tills dess att en godtagbar uppgörelse i striden kan ernås”.

Medlingsförslaget var verkligen dåligt. När det gällde de allmänna bestämmelserna hade man i stort sett upprepat sitt första förslag, dvs. riksavtalsprincipen skulle gälla och de ”fria ackorden” skulle bort. Ackordsarbetet – som utgjorde upp emot 40 % av den totala tiden – skulle betala 15 % sämre i Stockholm och 12-15 % i övriga orter. Timlönesänkningen var också sämre än regeringsförslaget. Här förelåg den minsta skillnaden mellan regeringsförslaget och det framlagda medlingsförslaget.⁵³

Emellertid beslöt representantskapet att tillstyrka Landssekreteriatets förslag ”att konflikten skall biläggas på de villkor medlingskommissionens förslag av den 2 februari innehåller”. Manglingen fortsatte nu genom att de två förbunden som vägrade åtlyda representantskapets beslut fick hålla interna överläggningar. Så småningom deltog även Landssekreteriatet i dessa överläggningar, som resulterade i att man på natten pressade fram en tillstyrkan. Samma natt tecknades den preliminära överenskommelsen, som nu skulle skickas ut till medlemmarna.

Den 4 februari träffades representantskapet igen, varvid man tog upp de farhågor som Byggnadsträarbetarförbundet och Murarförbundet hade framfört. Ett förslag om en offentlig redogörelse från Albert Forslund förkastades av Ernst Falk som trodde att ”mentaliteten hos de som skola verkställa omröstningen skulle på ett mindre gynnsamt sätt påverkas härav”. Edvard Johansson ansåg det vara givet att något skulle sägas, men ”att det bör sägas i sådana ordalag att byggnadsarbetarnas självkänsla inte därav känner sig kränkt”. Man överlät frågan till Landssekreteriatet, som den 5 februari lät publicera en kommuniké där man hänvisar till ”den av Svenska Arbetsgivarföreningen förebådade mycket omfattande lockouten” och ”nya ingripanden från statsmakternas sida”. Representantskapet har, säger man, ”känt det som en bjudande plikt att i detta allvarliga läge förebygga förvecklingar, som utan tvivel skulle ha skadat arbetarklassens intressen”, och man vågar därför räkna med ”att de av konflikten berörda arbetarna skola lämna sin medverkan till att en ur alla synpunkter önskvärd uppgörelse nu äntligen kommer till stånd i byggnadskonflikten”.

Den 14 februari sammanträffar representantskapet igen. Omröstningsresultaten föreligger då, varvid det visar sig att två av de nu sex inblandade förbunden har majoritet för avslag, Murarförbundet och Metallindustriarbetarförbundet. De övriga förbunden har majoritet för accepterande av medlingsförslaget även om majoriteten i Grov- och fabriksarbetarförbundet är mycket knapp. (Se tabell 5)

⁵³ Helldén, a.a., Brunius, a.a., SOU 1938: 10, s. 368.

Tabell. 5. Resultat av slutomröstningen 1934.

	Nej	Ja
Byggnadsträarb.förb.	3.400	8.976
Murareförbundet	2.908	2.645
Grov- och Fabriks	6.149	6.167
Metall	1.581	990
Elektr. arb.förb.	900	1.659
Stenind.arb.förb.	31	199
Summa	14.899	20.633

Källa: Landssekreteriatets protokoll 14/2 1934.

Anm. Från Metall deltog berörda rörarbetare och smeder; från Elektriska arbetareförbundet berörda elektriker och lagerarbetare; från Stenindustriarbetareförbundet avdelningarna i Stockholm och Brunflo.

Gunnar Andersson från Metallindustriarbetareförbundet såg inte omröstningsresultatet som tillräcklig grund för att förkasta medlingsförslaget utan var beredd att godkänna det. Victor Björkman däremot kunde inte godkänna medlingsförslaget, såvida han inte var beredd att bryta mot Murarförbundets stadgar. I Stadgar för Svenska Murarförbundet, antagna av kongressen i Lund 1931, hette det nämligen enligt § 20 Mom. 6 att "förhandlingsdelegerade äga icke att träffa definitiv uppgörelse med arbetsgivare. Förhandlingsresultat, eller eventuellt medlingsförslag, skall, i det fall förhandlingarna förts med arbetsgivarnas huvudorganisation och berört större antal avdelningar, underställas förbundets samtliga medlemmar". Bestämmelsen kunde inte nonchaleras, menade Björkman, "då den är så tydlig som den är".

Emellertid beslöt representantskapet att på *formell* väg, genom att hänvisa till Landsorganisationens stadgar § 8 mom. 6 och 7 "älägga de av konflikten berörda förbunden att med stöd av det sammanlagda röstresultatet godkänna medlingsförslaget". Murarförbundet böjde sig och samma dag undertecknades medlingsförslaget. I och för sig är det ointressant om den paragraf man återopade sig på verkligen kunde tolkas på detta sätt. Där hette att "avgörandet ... skall ske gemensamt av samtliga av lönerörelsen berörda förbund", vilket kan tolkas på många olika sätt. Det är dock knappast troligt att avsikten varit att avgörandet skulle ske på ett sådant sätt att ett av de deltagande förbunden skulle behöva begå stadgebrott för att uppfylla kraven i denna text. Intressantare är emellertid att Landssekreteriatet den 20 september ansett det vara formellt riktigt att varje förbund självt avgjorde hur man ställde sig till ett medlingsförslag. Man hade nu diametralt motsatt åsikt.⁵⁴

Det är framför allt två frågeställningar som har att göra med strejkens slut som vi vill ta upp speciellt. Det gäller för det första, om Svenska Arbetsgivarföreningen hade proklamerat lockout om förbunden inte hade tillstyrkt och för det andra, om regeringen hade ingripit med tvångsskiljedom, för att förhindra lockouten. Man kan också formulera frågan öppnare: Vad hade hänt om medlingsförslaget inte hade antagits. Enligt statsministerns egen utsago inför den socialdemokratiska riksdagsgruppen måndagen den 5 februari, hade regeringen haft för

⁵⁴ En indirekt bekräftelse på att tolkningen den 14 februari var tvivelaktig, var den centralisering av Landsorganisationen som genomfördes på LO-kongressen 1941 på förslag av 15-mannakommittén, som tillsattes 1937. I de nya stadgarna fastställdes bl.a. följande:

"Förbundets stadgar måste innehålla bestämmelser, som bemyndigar förbundsstyrelse att fatta beslut i avtalsfrågor och ifråga om stridsåtgärder. Förbund får icke vidtaga stridsåtgärder, som berör över 3 procent av dess medlemstal eller får verkningar, som beräknas omfatta detta procenttal, eller eljest är av allmän och större betydelse för arbetsmarknaden, utan att LO:s tillstånd inhämtats och medgivits. Vid lönerörelser som berör mer än ett förbunds verksamhetsområde skall samverkan dem emellan äga rum under LO:s ledning för åstadkommande av enhetligt uppträdande" (Karlsson, a.a., s. 65).

avsikt att framlägga lagförslagen den dagen, om medlingsförslaget inte hade tillstyrkts. Därigenom skulle man ha föregripit lockoutproklamationen, som skulle ha ägt rum den 6 februari. Denna skulle emellertid inte ha trätt i kraft förrän den 12 februari. Man måste då onekligen ställa sig den frågan: Varför hade man så bråttom med ett tvångsingripande. Regeringen kunde mycket väl ha väntat några dagar och avvaktat utvecklingen. Hade Svenska Arbetsgivarföreningen proklamerat lockout, skulle Landssekreteriatet lätt ha kunnat pressa fackförbunden till att tillstyrka förslaget och det hela hade lösts på ett "naturligt" sätt.

Ett tvångsingripande var en oerhörd politisk risk i det parlamentariska läge som rådde, och vi har ovan pekat på att regeringen till varje pris ville behålla regeringsmakten. Om regeringen verkligen var beredd att lägga fram lagförslaget redan på måndagen, måste man för det första ha tvingats därtill och för det andra ha fått garantier för att förslaget skulle antas. Den närmast till hands liggande lösningen är att Bondeförbundet stod bakom både dessa påtryckningar och garantier. Eftersom regeringens avsikter är väl styrkta, kan vi inte dra andra slutsatser än att tvångsingripandet var politiskt framtvingat av Bondeförbundet.

Därmed kommer också lockouthotet i en annan dager. Det är inte osannolikt att Svenska Arbetsgivarföreningen, även om man inte kände till någon sådan överenskommelse, åtminstone räknade med att ett tvångsingripande skulle ske. Man skulle således aldrig ha behövt utlösa lockouten. Denna tolkning stöds för övrigt av en passus i LO:s pressmeddelande av den 5 februari: "Man har förmodligen spekulerat i ett ingripande, som skulle förhindra att lockouthotet omsattes i praktisk handling." Casparsson som skrev detta pressmeddelande säger också att riksdagen "med den största beredvillighet" skulle komma att bifalla förslaget, vilket emellertid inte kan vara riktigt. Hamrins kommentar till det planerade förslaget då han underrättas om detta den 8 februari av Per Albin Hansson är i stället att en fullmaktslag inte hade någon utsikt att bifallas.⁵⁵

I slutskedet är det sålunda hotet om tvångsingripande som huvudsakligen styr Landssekreteriatets påtryckningar på förbunden. Att man spelar med, pekar samtidigt på en grundläggande solidaritet inte bara med socialdemokratin utan också de parlamentariska "spelreglerna".

Sammanfattning

Av de olika teoretiskt angivna faktorerna – det ekonomiska läget, organisationernas styrkeförhållande, strejkmoralen och statens ingripanden var det framför allt den senare som kom att dominera strejkens utveckling. Staten ingrep i strejken på flera olika sätt: Ekonomiskt genom att avhålla sig från byggnadsverksamhet och genom att dra undan arbetslöshetsunderstöd till de strejkande, politiskt genom medlingskommissionen och sitt eget ingripande - även hotet om ingripande kan betraktas som en politisk åtgärd - samt ideologiskt genom påtryckningar på Landssekreteriatet och Representantskapet. Det var det speciella politiska läge som hade uppstått i och med "krisuppgörelsen" som både orsakade statens dominerande roll i byggnadsstrejken och möjliggjorde för den att ingripa på det sätt den gjorde, dvs. i hög grad genom ideologiska påtryckningar.

Det första ideologiska ingripandet sker i samband med behandlingen av understödsfrågan, och resulterar i att beslutet om understöd uppskjuts. I augusti/september sker en rad nya påtryckningar - nu även direkt på förbundsstyrelserna från regeringen - vilka resulterar i att förbunden accepterar vissa eftergifter. Efter detta kan förbunden, tack vare en större organisatorisk sammanhållning och förbättrad strejkmoral gå till offensiv. I och med att det ekonomiska läget också börjar svänga till fackförbundens fördel, förbättras utsikterna ytterligare. I detta läge hotar arbetsgivarna med en upptrappning, som i det ekonomiska läge

⁵⁵ Framställningen bygger på Nyman (1947).

som råder då inte är ett allvarligt hot mot Landsorganisationen i första hand utan den socialdemokratiska regeringens existens. Beroendet av allianspartnern i riksdagen och dennes inställning till byggnadsstrejken gör också att socialdemokratins regeringsinnehav är hotat. Man ingriper nu dels politiskt genom hot om tvångslagstiftning och genom medlingskommissionens ultimatum men samtidigt möjliggörs effektiviteten hos den förstnämnda påtryckningen genom Landssekreteriatets ideologiska bindning till den socialdemokratiska regeringen. Därigenom ”korrigeras” effekterna av de övriga faktorernas inverkan. Medan styrkeläget är betydligt bättre än då regeringsförslaget framlades, tvingas man genom regeringens påtryckningar acceptera ett betydligt sämre förslag.⁵⁶

---

⁵⁶ Missnöjet med strejkens utgång kom till uttryck i protestskrivelser till LO efter strejkens slut (Landssekreteriatets protokoll 19/2 1934) och kan även avläsas i kongressprotokollen från de kongresser som efterföljde byggnadsstrejken: Murareförbundets kongress i Gävle den 19-22 maj 1934, Byggnadsträarbetareförbundets kongress i Stockholm den 27 aug.-1 sept. 1934 samt Grov- och fabriksarbetareförbundets kongress i Stockholm den 25 aug. —1 sept. 1935. Oppositionen registreras i dels kritiska inlägg till verksamhetsberättelsen och dels motioner om utträde ur LO. I Murareförbundets verksamhetsberättelse för perioden 1934-37 framkommer också denna uppfattning: "På grund av en mängd medverkande omständigheter, ledde denna strid icke till ett för arbetarna acceptabelt resultat. Tvärtom blev den uppgörelse som slutligen träffades av sådan art, att den utan överdrift kan betraktas som en versaillesfred."

Hartmut Apitzsch

Socialdemokrater och kommunister i byggnadsstrejken

Vårt huvudsakliga syfte är att studera den interna konflikten på arbetarsidan. Vi urskiljer två olika motsättningar, som båda är strukturellt givna i konfliktens ekonomiska och politiska bakgrund. Den första motsättningen, som vi förslagsvis kallar den *primära*, är den mellan regeringen/LO å ena sidan och den kommunistiska oppositionen i byggnadsfacken å den andra. Denna motsättning bestämdes av regeringens långsiktiga politiska intressen som nödvändigtvis kolliderade med de intressen som kommunisterna företrädde.

Den andra, *sekundära* motsättningen gick mellan regeringen/LO och fackförbunden. Det motstånd, som regeringens/LO:s politik stötte på i förbundsledningarna, var inte som i det förra fallet betingat av en revolutionär linje, som ifrågasatte den socialdemokratiska politiken över huvud taget. Det var snarare grundat i ett fackligt medvetande, som formats av de objektiva produktionsbetingelserna inom byggnadsindustrin. Dess uttryck hade, i ett tidigare skede, varit en snäv yrkesmonopolism. Man försvarade stolta yrkestraditioner. Att motståndet aldrig blev mer än en resignerad gest, beror just på dess opolitiska karaktär, det kunde inte ge något alternativ. Förbundsledningarna stod på samma ideologiska bas som den socialdemokratiska regeringen och LO. Detta ger också förklaringen till förbundsledningarnas oförsönliga attityd gentemot den kommunistiska oppositionen.

Strejken proklamerar

Redan i inledningen till strejken uppstår meningsskiljaktigheter mellan den kommunistiska oppositionen och de socialdemokratiska förbundsledningarna. Frågan gällde vilken strejktaktik som skulle tillämpas. Inom Förbundsstyrelserna ville man förorda partiell strejk:

”Arbetet borde inställas på de arbetsplatser där arbetsgivarna skulle drabbas hårdast och borde det sörjas för att inga arbeten av verklig betydelse blev fullbordade. Direktiv utsändes till avdelningarna i anslutning till denna uppfattning, en taktik som ansågs skola medföra att samtidigt som arbetsgivarna träffades så hårt som möjligt, så skulle största möjliga antal medlemmar dock kunna vara i arbete.”¹

På de platser där de gamla avtalen tillämpades skulle arbetet fortgå. Grov- och Fabriksarbetarförbundet [GFAF] träffade dessutom en överenskommelse med Byggnadsstyrelsen. Denna innebar att arbetet skulle fortsätta till reducerade löner enligt Byggnadsindustriförbundets [BIF] förslag, men att retroaktiv ersättning skulle utgå sedan konflikten bilagts.²

Frågan om konfliktunderstöd, alltså själva den materiella förutsättningen för en arbetsinställelse, spelade en väsentlig roll för valet av denna linje. Man räknade med en lång strejk och var angelägen att inte alltför snabbt förverka sina krafter. Denna strejktaktik utsattes emellertid för stark kritik. I *Ny Dag* heter det:

”Reformistledarna går med på en provisorisk uppgörelse som betyder att byggnadsarbetarna fortsätter arbetet med lägre löner. Det är genomförandet av en taktik som är rena förräderiet mot byggnadsarbetarna. Som svar på arbetsköparnas hänsynslösa utmaning att sänka timlönerna och förbjuda ackordsarbete svarar reformistledarna endast med att organisera delstrejker och sabotera alla åtgärder för genomförandet av enhetlig kamp från byggnadsarbetarna. Det riktiga svaret från byggnadsarbetarnas sida mot arbetsköparnas fräcka åtgärd måste bli vidtagandet av åtgärder för att lamslå hela byggnadsindustrin.”³

¹ Svenska Byggnadssträvarbetarförbundets verksamhetsberättelse 1933. För en allmän framställning av strejkens förlopp och den socialdemokratiska regeringens ingripanden, se Feiwel Kupferbergs artikel i detta nummer av *Arkiv* [Se ovan]

² Karlblom, T. & Pettersson, *Svenska Grov- och Fabriksarbetarförbundets historia* (Stockholm 1944), s. 272.

³ *Ny Dag* 13.4.1933.

Misstänksamheten mot den fackliga ledningen var i själva verket av principiell karaktär. Reformistledarnas politik var inte resultatet av tillfälliga felbedömningar i en konkret situation. Den var tvärtom uttryck för ett systematiskt svek mot arbetarklassen. Ett nödvändigt villkor för genomförandet av byggnadsarbetarnas krav var därför, att de själva tog ledningen av kampen och att strejken utvidgades till allmän byggnadsarbetarstrejk. Detta skulle ske genom:

1. strejkledning på varje arbetsplats, där alla arbetare oavsett fackförbunden de tillhör har representanter;
2. lokala centrala strejkledningar, där alla byggnadsarbetarnas organisationer har representanter;
3. understöd utbetalas till alla byggnadsarbetare;
4. gemensam uppgörelse över hela linjen.⁴

Förbundsstyrelserna hade stora svårigheter att genomföra sitt dekret om partiella strejker. I Byggnadssträvarbetarförbundets (BTAF) verksamhetsberättelse för 1933 beklagas detta faktum ivrigt:

”Inom avdelningarna var oron stor och en mängd av medlemmarna (en del avdelningsstyrelser också f.ö.) tycktes synbarligen vara av den uppfattningen att det enda som var avgörande i saken var det förhållandet, att en lönenedsättning påbjudits. Frågan om hur en så vittomfattande och efter alla tecken att döma långvarig konflikt skulle kunna föras till ett för arbetarparten tillfredsställande slut ställdes i dessa medlemmars tankegång i andra hand.”⁵

Även i de andra förbunden höll styrelserna på att förlora kontrollen över avdelningarna. Arbetarna lämnade på många ställen sina arbetsplatser, utan att iaktta den formella proceduren för arbetsinställelse, som föreskrev medgivande från förbundsstyrelsen. Det var symptomatiskt för situationen, att de stora stockholmsavdelningarna i alla tre förbunden vid strejkmöten med överväldigande majoritet röstade för allmän strejk inom området.⁶ Detta berodde utan tvivel på att, de speciella dragen i den materiella produktionsprocessen, som objektivt gav utrymme för facklig aktivitet och medvetenhet, var särskilt accentuerade där. ”Bodsittningar” och blockader var företeelser som nästan enbart förekom i Stockholm. En annan orsak, som delvis måste ses mot samma bakgrund, är den kommunistiska oppositionens relativt starkare ställning i huvudstaden än i landsorten. Här fanns de politiska och organisatoriska resurserna för att genomföra en effektiv agitation, ordna massmöten osv.

Ställningskriget

Strejken spred sig snart och efter en tid var den i det närmaste total. Endast på vissa platser fortsatte arbetet, fr.a. hos oorganiserade arbetsgivare, som fortfarande tillämpade det gamla avtalet.⁷ Under tiden gick förhandlingarna trögt framåt, och den 3 juli avbröts hela medlingen på nytt sedan förlikningsmannen konstaterat, att meningsskiljaktigheterna beträffande riksprislistorna var alltför stora för att medlingen skulle bli framgångsrik.⁸ Förhandlingsavbrottet ökade den socialdemokratiska misstämningen. Angelägenhetsgraden av en lösning i byggnadskonflikten hade stigit betydligt nu då en uppgörelse nåtts med Bondeförbundet. Socialminister Möller uttalar sig vid en trä-kongress:

”Man kan påstå ... att den eller de parter som föranleder en långvarig byggnadskonflikt ådrager sig ett mycket stort ansvar inför alla landets medborgare. Var ansvaret ligger till att förhandlingarna i byggfacken strandat, därom vet jag i närvarande stund inget, men man kan förmoda att då den allmänna opinionen kommer att vilja ha besked på den punkten, kommer parterna att vara ange-

⁴ *Ny Dag* 7.4.1933.

⁵ BTAF:s anförda verksamhetsberättelse 1933.

⁶ *Ny Dag* 11.7.1933; *Socialdemokraten* 2-3.4.1933.

⁷ Casparsson, R., *LO under fem årtionden*, II (Stockholm 1948), s. 332.

⁸ *Ny Dag* 4.7.1933.

lägna att skylla på varandra. Det måste i nuvarande läge betraktas som en verklig samhällsolycka om inte snart ett avtal kommer till stånd för byggnadsfacken.”⁹

I *Ny Tid* talar man i tydligare ordalag:

”Vi sympatiserar inte med byggnadsfackens arbetares skråpolitik. Vi önskar i detta fall bestämt en anpassning efter fackföreningsrörelsens allmänna riktlinjer. Så långt våra ord når vädjar vi till byggnadsarbetarna att behjärta detta allmänna krav inom den svenska arbetarrörelsen, och att i nuvarande situation visa verklig uppgörelse- och samförståndsvilja. Vi upprepar att det vore ödesdigert, om en oresonlig politik från byggnadsarbetarnas sida skulle sätta käppar i hjulet på regeringens arbetslöshetspolitik.”¹⁰

I en ledarartikel i *Socialdemokraten* den 10 juli läggs också skulden till förhandlings-sammanbrottet indirekt på byggnadsarbetarnas oresonliga hållning:

”Det är en bjudande plikt att sätta den allmänna välfärden högre än en enstaka arbetargrups intressen, om dessa senare skulle råka kollidera med intressen av större räckvidd. Arbetarsolidaritet får aldrig reduceras till en gruppsolidaritet som hänsynslöst slåss för sitt. I det föreliggande fallet kräver solidariteten med arbetslösa klassbröder att striden bilägges, även om det måste ske med någon uppoffring från arbetarpartens sida ... det måste klarläggas att byggnadsarbetarna svårligen kan påräkna övriga organiserade arbetares sympatier för en fortsatt strid med parollen: inga som helst eftergifter.”

Dessa angrepp mot byggnadsarbetarna från socialdemokratiskt håll var bara variationer på ett enhetligt tema med nyckeltermen som: gruppegoism – arbetarsolidaritet, enskilda intressen – samhällsintressen, osv. Vad ville man med den intensiva propagandan mot byggnadsarbetarna? Det förefaller inte orimligt att anta, att man på detta sätt försökte ideologiskt legitimera ett eventuellt regeringsingripande. I vilket fall som helst, så ansåg sig Linde från BTAF och Björkman från Murareförbundet (MF) föranlåtna att offentligt betyga sin kompromissvilja.¹¹

I detta läge varnar *Ny Dag* återigen arbetarna för att sätta sin lit till reformisternas strejktaktik och upprepar kravet på allmän byggnadsarbetarstrejk:

”Det gäller nu för byggnadsarbetarna att så effektivisera sin kamp att arbetsköparnas planer går i stöpet. De måste följa de riktlinjer för kampen som oppositionen bland byggnadsarbetarna själva ställt, nämligen 100 % strejk, strejk också vid de byggen som reformistledarna av någon anledning undantagit. Samtidigt måste de stödja de arbetslösa kamraternas krav för ett tillräckligt understöd så att de inte faller för försöken att värva dem till strejkbrytare. Byggnadsarbetarna måste omedelbart sammanträda och i enlighet med de avbrutna förhandlingarna vidta sina motåtgärder. Låt inte reformistledarna underlätta arbetsköparnas utsvältningsförsök med sin strejktaktik. Effektiv strejk över hela linjen är vägen till seger för byggnadsarbetarna.”¹²

Förhandlingarna låg nu nere till början av augusti, då förlikningskommissionen på regeringens begäran kallade parterna till nya sammanträden.

Det första medlingsbudet

Förhandlingarna återupptogs den 9 augusti, och den 15 augusti presenterade medlingskommissionen sitt förslag. Detta innehöll förutom relativt kraftiga lönesänkningar en sådan formulering av ackordsparagrafen, att de ”fria ackorden” i praktiken avskaffades.

Förbundskamraten kommenterade förslaget:

⁹ *Socialdemokraten* 6.7.1933.

¹⁰ Cit. ur *Socialdemokraten* 8.7.1933.

¹¹ *Socialdemokraten* 21.7.1933.

¹² *Ny Dag* 4.7.1933.

”... väl är byggnadsarbetarna på det klara med, att de liksom andra arbetargrupper med hänsyn till läget måste godkänna reduceringar, men man ska inte förundra sig över om de inte är villiga att acceptera så långt gående reduceringar, som det här är fråga om.”¹³

I MF och BTAF bedömdes budet på liknande sätt, men utan antydningar om att man var beredd att acceptera vissa lönesänkningar.¹⁴ Även *Fackföreningsrörelsen* anade att arbetarna inte skulle anta förslaget, men medlingen borde trots detta fortsätta:

”Att de (arbetarna) skulle vara villiga att medverka till en uppgörelse på grundvalen av de kraftiga lönereduceringarna, torde få anses vara uteslutet. Men ett negativt svar behöver inte ovillkorligen få till följd att medlingsarbetet upphör. Ett sådant svar kan beledsagas med erbjudanden eller förklaringar, som kan ge kommissionen anledning att låta parterna ytterligare resonera med varandra.”¹⁵

Någon dag efter det att medlingsbudet framlagts, sammankallar den kommunistiska oppositionen ett massmöte i Stockholm, där över 2 500 byggnadsarbetare deltar, och där bl.a. Sven Linderot håller ett anförande. Detta möte är den första stora manifestationen av oppositionens styrka. Mötet fördömer medlingsförslaget och Linderot framhäver byggnadsarbetarlönernas betydelse för lönesättningen av reservarbeten. I en resolution som antas vid mötet ställs parollerna:

1. kämpa för de krav era organisationer ställt
2. fram för 7-timmars arbetsdag med lönekompensation
3. enhetlig kamp för seger.¹⁶

Medlingsbudet gick ut till omröstning utan att tillstyrkas av förbunden och det förkastades av en klar majoritet av de röstande.¹⁷ Inte heller Byggnadsindustriförbundet ansåg sig kunna godkänna förslaget.

Regeringen ingriper

Regeringsingripandet kom den 20 september. Regeringen hade efter påtryckningar försäkrat sig om att förbunden skulle godtaga dess medlingsförslag. Samtidigt räknade man inom Landsorganisationen med att BIF inte skulle komma att acceptera det nya medlingsbudet, eftersom det ur arbetsgivarnas synpunkt var sämre än det förra, som de ju redan avvisat. På detta sätt hoppades man kunna isolera BIF i dubbel bemärkelse: dels genom att den ”allmänna opinionen” skulle svänga till byggnadsarbetarnas fördel, och dels genom att med regeringsförslaget som grundval kunna sluta separata avtal med de oorganiserade byggmästarna.

Regeringsförslaget innebar en moderat lönesänkning än det tidigare medlingsbudet och även ackordsparagrafen hade luckrats upp betydligt jämfört med förlikningskommissionens förslag, som uttryckligen föreskrev att de lokala organisationerna skulle handha ackordsuppgörelserna.

PA Hansson lämnade samma kväll i en TT-intervju följande förklaring till regeringsingripandet:

”... den sedan sex månader pågående arbetskonflikten inom byggnadsindustrin lägger här stora hinder i vägen för fullföljandet av en del av den beslutade arbetslöshetspolitiken. För undanröjande av detta hinder måste regeringen göra allt vad den kan ... det synes emellertid som om man kommit till en dödpunkt i förhandlingarna och regeringen ville med hänsyn till de särskilda samhällsintressena som är beroende av konflikten, och till sin egen arbetslöshetspolitik ställa sin auktoritet

¹³ Karlbom & Pettersson, a.a., s. 275.

¹⁴ *Byggnadsträarbetaren* sept. 1933.

¹⁵ *Fackföreningsrörelsen* 1933, volym 2, s. 177.

¹⁶ *Ny Dag* 18.8.1933.

¹⁷ Se Kupferberg, a.a., tabell 3 ovan.

bakom en vädjan till parterna att på rimliga villkor bringa denna olyckliga och till sina verkningar ovanligt elakartade konflikt ur världen.”¹⁸

Trots att alltså förbunden hade bundit sig till de eftergifter som regeringsförslaget innebar, kan man notera en viss bitterhet i kommentarerna kring förslaget. Byggnadsarbetarna hade accepterat ”långt gående reduceringar” och ackordsparagrafen var ”en eftergift åt arbetsgivarnas krav”. Förbunden hade också, då de tillstyrkte förslaget, visat ”en nog så stor beredvillighet att gå till mötes i syfte att möjliggöra en uppgörelse”.¹⁹ Vid omröstningen i förbunden fick regeringsförslaget en relativt stor majoritet.²⁰

Den kommunistiska oppositionen kritiserade regeringsingripandet mycket häftigt. I en artikel i *Ny Dag* rubricerad ”Byggnadsarbetare! Klasskamp!” och undertecknad Byggnadsarbetarnas Kommunistiska Fraktion, betecknas förslaget som en fräckhet; regeringen står på samma sida som arbetsköparna i konflikten:

”Inte ett enda av de krav vi byggnadsarbetare framfört har regeringen upptagit. Vi krävde förkortad arbetstid, höjning av lönerna och förbättrade arbetsvillkor. Men vad föreslår regeringen? Sänkning av lönerna och ackorden samt försämring i övrigt av arbetsvillkoren. Regeringen stödjer lönesänkningsskraven, därmed stödjer den också byggmästarnas kamp mot oss. Inga andra arbetargrupper har någon fördel av att våra löner sänkes. Tvärtom lyckas regeringen och byggmästarna pressa oss tillbaka kommer man att med förnyad iver kasta sig över andra arbetargrupper med vittgående lönesänkningsskrav. Kamrater, Byggnadsarbetare! Slå tillbaka regeringens och byggmästarnas svältförslag! Enhetlig kamp till seger för våra krav!”²¹

Att arbetarna ändå godkänt lönesänkningssförslaget berodde på ”reformistledarnas oerhörda pressning” och det faktum att ”. . . många arbetare fortfarande står under reformisternas inflytande och låtit 'övertyga' sig av den skrämselfpropaganda de reformistiska och socialdemokratiska ledarna presterat”.²²

Regeringens medlingsförsök misslyckades ändå. Som väntat vägrade BIF att gå med på förslaget under hänvisning till att lönesänkningarna var ”otillfredsställande” och att ackordsparagrafens lydelse inte beaktade ”byggmästarnas bestämda önskan att få de dittillsvarande oefferrättliga förhållandena på detta område avlägsnade”.²³

Det propagandistiska värde som låg i arbetsgivarnas negativa hållning förbisågs naturligtvis inte. I en rad artiklar i förbunds- och LO-pressen med rubriker som ”arbetsgivarna och samhällsintresset”, osv. fördömdes byggmästarnas attityd och klargjordes var skulden låg till den fortsatta striden.²⁴

Separata uppgörelser med de oorganiserade byggmästarna

Ställningen i byggnadskonflikten hade efter det misslyckade regeringsingripandet förändrats. *Socialdemokraten* skönjer äntligen en omsvängning i den ”allmänna opinionen”; det ideologiska överläget var nu hos arbetarna:

”(då arbetsgivarna) ... fränt avböjde regeringens förslag så gjordes på många håll den reflexionen om inte arbetsgivarna därmed spänt bågen för högt. Det första och ögonblickliga resultatet blev att arbetarfronten enigt slöts kring det av byggnadsarbetarna accepterade förslaget och att den borgerliga opinionen började vackla.”²⁵

¹⁸ *Socialdemokraten* 21.9.1933.

¹⁹ *Byggnadsträarbetaren* nov. 1933; BTAF:s verksamhetsberättelse 1933.

²⁰ Se Kupferberg, a.a., tabell 4 ovan

²¹ *Ny Dag* 22.9.1933.

²² *Ny Dag* 29.9.1933.

²³ Brunius, T., *Svenska Byggnadsindustriförbundet* (Stockholm 1944), s. 162.

²⁴ *Fackföreningsrörelsen* 1933, vol. 2, s. 338.

²⁵ *Ny Dag* 3.11.1933.

Men i förbundens strejktaktik ingick inte bara planer på att skapa ett ideologiskt tryck på arbetsgivarna. Lika viktig var tanken att i materiellt avseende isolera Byggnadsindustri-förbundet. Detta skulle ske genom att med regeringsförslaget som grundval, separata avtal träffades med de många oorganiserade byggmästarna samt med statliga och kommunala institutioner som Kungl. Byggnadsstyrelsen, landsting, kommuner osv.²⁶ Förbundsstyrelserna sände ut uppmaningar till avdelningarna att i största möjliga utsträckning träffa sådana uppgörelser, och fram till den 1 december hade BTAF slutit 207 separat-avtal, MF 141 och GFAF 137. Vidare hade det sista förbundet slutit 40 s.k. ”enklare förbindelser”.²⁷ Aktionen var enligt *Byggnadsträarbetaren* lyckad. Trots BIF:s motåtgärd, att hota med blockad mot materialleverantörer, som sålde till oorganiserade byggmästare och bankernas restriktiva kreditgivning, och med hänsyn till att man närmade sig vinstersäsongen hade avtalsrörelserna givit ett gott resultat.²⁸

Socialdemokraten ser optimistiskt på situationen: ”. arbetarparten har riktat en offensiv stöt mot Byggnadsindustriförbundets förut ganska obrutna front”.

Och samtidigt passar man på att fördöma den kommunistiska oppositionen:

”... uppgörelser underlättas endast av den frenetiska propaganda som de moskovitiska elementen organiserat mot denna linje. På den kanten skriker man lika verklighetsfrämmande som alltid: inga som helst reduceringar, enig kamp mot lönerovet. Men arbetarna i byggnadsfacket har redan fått nog av deras fraser och inser att endast på grundval av regeringens medlingsförslag kan man äga utsikter att vinna separata uppgörelser och därmed pressa arbetsgivarnas front.”²⁹

Den kommunistiska oppositionen propagerade mycket riktigt mot de separata avtalen och det ”verklighetsfrämmande” skälet var att:

”De separatuppgörelser som träffats på basis av regeringsförslaget har medfört en sänkning av arbetslönen på de platser där arbete pågått under konflikten ... därigenom har de reformistiska tillskyndarna av dessa separatuppgörelser medvetet åstadkommit att hela avtalsfrågan kommit i ett försämrat läge.”³⁰

Hela aktionen med separata uppgörelser var i grund och botten bara ett nytt bedrägeri från reformistledarna, som ”. . bara följde de uppdrag de fått av regeringen, HSB-pamparna och de byggmästare som satt trångt och ville ha lönesänkningar vid de byggen som var igång”.³¹ För att ändå kunna föra striden till seger gällde det att äntligen bryta med den reformistiska nederlagstaktiken. Arbetarna måste ta ledningen av kampen i egna händer.

I förbundspressen härskade i allmänhet en optimistisk stämning vid årets slut. Spridda klagomål framfördes visserligen på Landssekreteriatet och en del socialdemokratiska tidningar för att de visade bristande förståelse för byggnadsarbetarna och inte hade deltagit med önskvärd aktivitet i kampen. Men sammanhållningen hade varit god i förbunden, och med tanke på att det allmänna konjunkturläget förbättrats (och den ökade efterfrågan på bostäder) skulle arbetsgivarna vara angelägna att sätta igång produktionen igen.³²

SAF hotar med storlockout

Förhandlingsläget förändrades drastiskt i mitten av december, då rykten började cirkulera om att SAF (Svenska Arbetsgivarföreningen) skulle tillgripa storlockout mot över 200 000 LO-

²⁶ *Fackföreningsrörelsen* 1933, vol. 2, s. 338.

²⁷ LO:s pressmeddelande 1.12.1933.

²⁸ *Byggnadsträarbetaren* jan. 1934.

²⁹ *Socialdemokraten* 3.11.1933.

³⁰ *Ny Dag* 24.1.1934.

³¹ *Ny Dag* 24.11.1933.

³² *Byggnadsträarbetaren* jan. 1934.

medlemmar för att genomdriva en lösning av konflikten i byggnadsbranschen. Den 13 december meddelades Landssekreteriatet genom PA Hansson att regeringen i så fall skulle bli tvungen att ingripa med en tvångslagstiftning, som redan hade utarbetats.³³ Det är troligt att arbetsgivarna räknade med statliga tvångsåtgärder för att förhindra att lockouthotet förverkligades. Lockouten skulle nämligen i första hand drabba arbetarna i järnbruks-, pappers-, mekanisk verkstads-, och textilindustrin, och i dessa industrigrenar hade ett konjunkturuppsving inträtt. En lockout vore i detta läge därför ekonomiskt ofördelaktig för arbetsgivarna. Anledningen till lockoutproklamationen var förmodligen i stället att man – förutom att man med denna åtgärd skulle kunna pressa byggnadsarbetarnas organisationer till en sämre uppgörelse – ville provocera en tvångslagstiftning som skulle förlama fackföreningsrörelsen.³⁴

Hela den fortsatta händelseutvecklingen i konflikten bestämdes nu av hotet om en statlig tvångslagstiftning. Förhandlingarna inför förlikningskommissionen kom igång igen och bedrevs med större frenesi än någonsin. När de centrala förhandlingarna återupptogs den 12 januari 1934 demonstrerade arbetsgivarna sin styrka genom att kräva att en del andra avtalsfrågor skulle behandlas och drog därigenom in ytterligare tre förbund i striden. Dessa var Metallindustriarbetarförbundet, Elektriska Arbetarförbundet och Stenindustriarbetarförbundet.

Också den kommunistiska oppositionen utvecklade en livlig verksamhet, sedan man fått kännedom om lockouthotet och regeringens planer. *Ny Dag* beskriver de nya händelserna i en artikel den 5 januari:

”Enligt vad vi erfarit lär regeringen också redan ha utarbetat ett förslag om tvångsskiljedom att förelägga riksdagen. Denna plan som är riktad mot hela fackföreningsrörelsen, visar hela skändligheten i den trafik, som nu bedrivs mot byggnadsarbetarna och hela arbetarklassen. Den socialdemokratiska regeringen och vid dess sida står troget LO-herrarna och de reformistiska förbundsledarna, står alltså redo att vidta en fascistisk statlig våldsåtgärd som denna vilken skulle utgöra ett våldsamt slag mot hela fackföreningsrörelsen och arbetarklassen för att säkra byggnadskapitalets fräcka profitintressen.”³⁵

Den kommunistiska oppositionen måste därför inrikta sin politik på att:

”... söka mobilisera byggnadsarbetarna till aktiv kamp för att omintetgöra arbetsköparnas, regeringens och de reformistiska ledarnas planer samt att skapa betingelser för fortsatt och segerrik kamp. Därför har de ställt kravet om att extra strejkmöten ska hållas för att byggnadsarbetarna ska få tillfälle att vid dessa behandla den nuvarande stridssituationen och fatta beslut om de stridsåtgärder som är betingade av de nya förhållandena och hotet om tvångsskiljedom. Kommunisterna och RFO manar de strejkande arbetarna att klart ge tillkänna att de står fast vid den gamla parollen: inte ett öres lönesänkning.”

Ett extra strejkmöte kom också till stånd den 23 januari, då oppositionen i Stockholm samlades för att diskutera strejkläget och betingelserna för den fortsatta kampen. I en enhälligt antagen resolution vid mötet fördömdes förbundsledningarnas och LO:s passivitet under konflikten och kritiserades de statliga åtgärderna att avstänga byggnadsarbetarna från arbetslöshetsunderstöd och reservarbeten. Vid samma möte ställdes paroller för fortsättningen av striden, av vilka de viktigaste var: strid tills fullständig seger vunnits! ingen uppgörelse under status quo! bort med den passiva taktiken i konflikten! utvecklande av sympati- och solidaritetsaktioner från andra arbetargrupper sida! proteststrejker och demonstrationer mot försöken att genomföra tvångsskiljedom! mot varje uppgörelse vid bordet!

³³ Se här närmare Kupferberg, a.a., [Avsnittet ”Återtåget” ovan]

³⁴ *Socialdemokraten* 6.2.1934; *Fackföreningsrörelsen* 1934, vol. 1, s. 129.

³⁵ *Ny Dag* 5.1.1934.

Mötet valde dessutom en oppositionsledning med 15 representanter från de olika förbunden som fick till uppgift att ”organisera och leda genomförandet av konferensens beslut”.³⁶

”Bättre en mager förlikning än en fet process”

Förhandlingarna fortskred emellertid snabbt. Den 30 januari överlämnade förlikningskommissionen ett ”internt förslag” till Landssekreteriatet, som vid ett sammanträde samma dag med förbunden ville ha förslaget godkänt – utan att förbunden kände till dess innehåll. Men en sådan förhandlingsordning ville varken MF eller BTAF acceptera. Tre dagar senare meddelade SAF officiellt att lockout skulle proklameras den 6 februari ”om ej vederbörlig tillstyrkan av ett medlingsförslag lämnades från styrelserna för samtliga tre byggnadsarbetar-förbund”.³⁷

Den socialdemokratiska riksdagsgruppen beslöt nu att omedelbart framlägga sitt förslag om tvångsskiljedom för riksdagen om förhandlingarna avbröts i detta läge. Det var regeringens politiska intressen som bestämde det hastigt tillkomna beslutet att ingripa med tvångslagstiftning ifall lockouthotet skulle verkställas. Den fraktion inom Bondeförbundet som tidigare givit sitt stöd för krisprogrammet, hotade att inställa detta om inte byggnadsstrejken tog slut.³⁸ Men den politiskt ”enklaste” lösningen var naturligtvis att parterna kunde nå fram till en uppgörelse utan tvångs-ingripande från staten. Nu ökas pressen på förbunden. Det är i detta skede som motsättningen mellan regeringen/LO och förbunden blir akut. Och när förlikningskommissionen, trots att de ”interna förslaget” avvisats, den 2 februari ställde sitt slutförslag, kom Landssekreteriatet genom sin bindning till regeringen att spela rollen som påtryckningsagent mot byggnadsförbunden. Vid ett representantskapsmöte den 3 februari godkänns Landssekreteriatets förslag att förbunden ska tillstyrka medlingskommissionens bud. BTAF och MF vägrade fortfarande att acceptera förslaget, men pressades vid interna förhandlingar med Landssekreteriatet att ge sin tillstyrkan. Resp. förbundsordförande Linde och Björkman reserverade sig mot beslutet och anförde i den skrivelse som gick ut till avdelningarna:

”... dessa förbundsstyrelser (har) enligt under föregående dag lämnat meddelande ansett sig icke kunna tillstyrka förslaget och ... förbundsstyrelsernas nu givna tillstyrkan skedde efter uppfordran av LO:s representantskap.”³⁹

Förslaget gick nu genast ut till omröstning i avdelningarna. Det var i förhållande till regeringsförslaget från den 20 september betydligt sämre. I de allmänna bestämmelserna hade ackordsparagrafen samma formulering som kommissionens tidigare förslag den 15 augusti, vilket innebar att de ”fria ackorden” avskaffades. Ackordspriserna skulle sänkas med 15 % för Stockholm, och 12-15 % för landsorten. Timlönesänkningen varierade men var i allmänhet större än regeringsförslaget.

I en ledare i *Socialdemokraten* den 5 februari, signerad Maurits Västberg, sammanfattas situationen:

”... landets fackliga ledning har haft en tung plikt att fylla. Endast med största tvekan har den tillstyrkt ett förslag av den karaktär som nu ligger på bordet. Detsamma acceptera innebär att byggnadsarbetarna måste göra betydande offer. Ledningen har efter moget övervägande funnit att det är bättre att ta en mager förlikning än en fet process ... det är också en bjudande plikt för alla att

³⁶ *Ny Dag* 24.1.1934.

³⁷ Brunius, a.a., s. 168.

³⁸ Kupferberg, a.a., [Avsnittet ”Återtåget” ovan]

³⁹ *Fackföreningsrörelsen* 1934, vol. 1, s 129.

medverka till att uppgörelsen nu kommer till stånd och fred slutes. Alltför stora intressen står på spel för alla, för att en enskild grupp ska våga ta på sitt ansvar att riskera det helas välfärd.”⁴⁰

Fackföreningsrörelsens kommentarer kring den senaste händelseutvecklingen bärs upp av liknande resonemang. LO-ledningen skulle ha ”svikit sin plikt” om den handlat annorlunda, enskilda gruppers önskemål måste anpassas efter det allmännas intressen, osv. Man försummar inte heller att uttrycka sitt missnöje med förbundens motstånd:

”Dess bättre lyckades Landssekreteriatet slutligen övertyga de båda förbundsstyrelserna om att de varken hade rätt eller kunde stå till svars med att äventyra medlingen med de för arbetarklassen och samhället ödesdigra konsekvenser, om vilka ingen gärna kunde sväva i okunnighet. Det tillmötesgående som dessa förbundsstyrelser slutligen visade är berömvärdt men det hade varit värdefullare om det lämnats mer beredvilligt och oförbehållsamt. Det gavs i sista minuten och på ett sätt som visserligen påminner om en av de mest dramatiska episoderna i svensk historia men som det icke krävdes någon större grad av självövertvinnelse att avstå ifrån.”⁴¹

Polemiken mellan socialdemokrater och kommunister hårdnar betydligt under dagarna fram till omröstningen. *Ny Dag* kräver, när det står klart att förbundsledningarna tillstyrker förslaget (deras motstånd var hur som helst ”ett eländigt gyckelspel för att dessa ska klara sig för arbetarna i resp. förbund genom att skylla på LO:s ledning”)⁴² ett omedelbart mobiliserande av alla oppositionella krafter för att skapa ”en förkrossande nejmajoritet” och hindra en uppgörelse vid bordet. Vidare måste arbetarna i alla industrier (verkstad-, järnbruks-, pappersmasse-, sågverks- och textilindustrin) som hotas av lockout samlas till kamp för lönehöjningar:

”Ropar arbetsköparna på storstrid, så må de få den. Det ska inte bara bli en storstrid för att förhindra den 15-19 % lönesänkningen i byggnadsfacken, utan den måste också inriktas på att höja lönerna i de uppräknade facken, åtminstone till samma nivå som före de företagna lönesänkningarna.”⁴³

Men lockouthotet är i själva verket inte seriöst menat. En lockout skulle ”rubba kapitalisternas profitberäkningar”, och ”viftar man med lockoutklubban” är det fr.a. för att med regeringens hjälp genomdriva en tvångslagstiftning. Men om regeringens planer sattes i verket skulle byggnadsarbetarstrejken utvidgas till en masstrejk mot klasslagarna.

”En sådan strid kan bryta genom alla tvångslagar och tvångsdomar. Masstrejkens vapen är det bästa vapnet mot den planerade tvångslagstiftningen. Vi räknar med att socialdemokratins ledning och de reformistiska fackföreningsledarna även i fortsättningen kommer att göra sitt yttersta för att hjälpa arbetsköparna. Vi räknar med att de kommer att använda alla slags våldsåtgärder, från en underskrift vid bordet mot arbetarnas vilja till tvångsskiljedom och det brutalaste polisvåld. Icke desto mindre säger vi: en enig kampberedd arbetarklass kan bryta genom detta motstånd och segra.”⁴⁴

Som en första åtgärd att föra striden till seger, vilket alltså ännu var fullt möjligt, upprepar *Ny Dag* det gamla kravet, på att arbetarna tar över strejkleddningen genom valda strejkutskott och skapar nej-majoritet i omröstningen.⁴⁵ Den socialdemokratiska reaktionen på denna linje är mycket häftig:

”Rösta nej! lyder Moskvas order genom sitt svenskspråkiga organ *Ny Dag* till de kämpande byggnadsarbetarna. Och detta illustrera blad för rosenrasande paroller och vederhäftiga rapporter vill på allvar söka intala de sedan 10 månader tillbaka stridande arbetarna att de har alla möjligheter

⁴⁰ *Socialdemokraten* 5.2.1934.

⁴¹ *Fackföreningsrörelsen* 1934, vol. 1, s. 186.

⁴² *Ny Dag* 6.2.1934.

⁴³ *Ny Dag* 5.2.1934.

⁴⁴ *Ny Dag* 9.2.1934.

⁴⁵ *Ny Dag* 10.2.1934.

att kämpa sina krav till seger ... då det bolsjevikiska organet förordar generalstrejk så behöver man inte vara lyhörd för att uppfatta husbondens röst, men vårt lands arbetare tycker inte heller om att man skämtar vårdslöst om allvarliga ting. Men vi förstår att RFO ska göra sitt bästa för att ställa till oreder... Vilka underbara strategier och storordiga kämpar är inte dessa sillénare i den fackliga stridföringen. Hur skulle det gå för den svenska arbetarklassen om den inte hade tillgång till dessa fältherrar? Själva dumhetens envishet måste ju inge respekt. Men vi förmodar att byggnadsarbetarna inte vill ha något att göra med notoriska splittrare och sabotörer då de haft tillfälle att konstatera de ödesdigra resultaten både hemma och ute av bolsjevikernas arbete.”⁴⁶

I en ledare i *Socialdemokraten* den 8 februari, men rubriken ”Vad innebär en fortsatt strid?”, diskuterar Maurits Västberg återigen ”den under Moskva sorterande byggnadsarbetarnas fackliga opposition”. Det finns ingen möjlighet att nå en bättre uppgörelse än det nu tillstyrkta medlingsförslaget. Därtill är arbetsgivarna för starka, och det är dessutom orimligt att tänka sig att 200 000 arbetare som drabbats av lockout, skulle ställa sig solidariska med byggnadsarbetarna, som ju indirekt försatt dem i den situationen. Men detta är bara ett hypotetiskt fall, regeringen kommer ju att ingripa med en tvångsskiljedom. Det är utsikten av en sådan lösning, som har avgjort den fackliga ledningens, ”denna auktoritativa församling av tränade och kunniga fackföreningsmän”, beslut att ”tillråda arbetarna att godkänna förslaget”. Men de ”tesbitna moskoviterna” vill motarbeta denna ledning och föra fram sin egen ”av främmande intressen dirigerade ledning, vilkens enda förtjänst är en rad offerkrävande och riskfyllda experiment där den vid något tillfälle vunnit gehör för sin taktik”.

Det är svårt att ge en exakt bild av styrkeförhållandena i de olika förbunden i detta skede av strejken. Att den kommunistiska oppositionens linje hade vunnit ett starkt fotfäste i Stockholmsavdelningarna framgår av tidningsreferat från avdelningsmöten, där medlingsbudet behandlades. Detta gäller Grov 36 och Murarnas avdelning 5.⁴⁷ Grov 36 hade t.o.m. vid ett extra möte den 7 februari valt en kommitté (Johansson, Almegren, Andersson, alla partianslutna kommunister) som skulle utarbeta ett uttalande ”i vilket maningen ställdes till alla som berörs av konflikten att rösta nej”.⁴⁸ Den 12 februari beslöts vid ett nytt avdelningsmöte att förslaget skulle avstyrkas och att följande uttalande skulle offentliggöras:

”Det medlingsförslag som nu är framlagt är av sådant innehåll att vi under inga förhållanden kan anta detsamma. Förslaget innebär inte endast de i pressen meddelade timlönesänkningarna (10 %) och ackordssänkningar (15 %) utan en del priser reduceras ända upp till 30 %, därtill kommer att underhandlingarna inte är slutförda och att vi alltså får rösta om priser vi inte känner till. De allmänna bestämmelserna är i ännu högre grad försämrade. Vi kämpar inte för några topplöner utan endast för sådana som möjliggör en människovärdig tillvaro. I denna situation när krafter är i rörelse för att genomdriva svältförslag för byggnadsarbetarna vill vi rikta uppmaningen till alla landets byggnadsarbetare att gå emot detsamma. Samt uppmanar vi alla arbetare att stödja oss i vår kamp. Endast genom solidariskt stöd från alla arbetares sida kan vi föra vår strid till seger.”⁴⁹

Förbundsordförande Falk tog omedelbart avstånd från denna aktion. I en intervju med *Socialdemokraten* förklarar han att appellen är lögnaktig.⁵⁰ Ett annat indicium på styrkeförhållandena, eller i alla fall på socialdemokraternas farhågor för ett negativt resultat av omröstningen, är att man undersöker de stadgemässiga möjligheterna för en uppgörelse vid bordet. De tre förbunden hade i denna fråga olika bestämmelser. För GFAF gällde att styrelsen kunde besluta mot en majoritet av medlemmarna och samma gällde för BTAF, med den inskränkningen att minoriteten måste överskrida 40 % av de röstande. Murarförbundets ledning hade

⁴⁶ *Socialdemokraten* 6.2.1934.

⁴⁷ *Socialdemokraten* 13.2.1934.

⁴⁸ *Ny Dag* 7.2.1934.

⁴⁹ *Socialdemokraten* 13.2.1934. Även Grov- och Fabriks avdelning i Uppsala tog ett liknande uttalande. Se *Folkets Dagblad* 13.2.1934.

⁵⁰ *Socialdemokraten* 13.2.1934.

däremot inte samma möjligheter, en omröstning var enligt stadgarna likvärdig med ett kongressbeslut.⁵¹

Nederlaget

Den 14 februari förelåg resultaten från omröstningen (se tabell 1):

Tabell 1. Omröstningen i februari 1934.

	Ja	Nej
Byggnadsträarbetarförbundet	8.976	3.400
Grov- och Fabriksarbetarförbundet	6.167	6.149
Murarförbundet	2.645	2.908

I de övriga indragna förbunden övervägde ja-rösterna utom i Metallindustriarbetarförbundet, där siffrorna var 990 ja mot 1.581 nej. Sammanlagt gav röstsammanräkningen 20.633 ja och 14.899 nej.

För stockholmsavdelningarna i byggnadsfackförbunden var siffrorna som följer enligt tabell 2.⁵²

Tabell 2. Omröstningsresultatet i Stockholmsavdelningarna.

	Ja	Nej
Grov -36	1.722	3.172
MF: avd. 5	333	1.165

Metallindustriarbetarförbundets ordförande Gunnar Andersson förklarade att förbundsstyrelsen trots omröstningsresultatet, hade för avsikt att meddela kommissionen att förslaget antagits. Murarförbundets styrelse kunde däremot inte godkänna förslaget utan att majoritet vunnits för detta. Stadgebestämmelserna var i detta fall entydiga: ”Förhandlingsresultat, eller eventuellt medlingsförslag, skall i det fall förhandlingarna förts med arbetsgivarnas huvudorganisation och berört större antal avdelningar, underställas förbundets samtliga medlemmar ”⁵³

Murarförbundet skulle alltså bryta mot sina egna stadgar om man accepterade förslaget. Representantskapet beslöt i detta läge att med tillämpning av Landsorganisationens stadgar § 8 mom. 6 och 7, ”ålägga de av konflikten berörda förbunden att med stöd av det sammanlagda röstresultatet godkänna medlingsförslaget”.⁵⁴ Murarförbundet fogade sig, och samma dag undertecknades avtalet.

Reaktioner på uppgörelsen

Den 16 februari kommenteras uppgörelsen av Maurits Västberg i en ledare i *Socialdemokraten* med rubriken: Arbetsro i byggfacket. Vi citerar artikeln i sin helhet, dels därför att den ger en utmärkt illustration av LO-ledningens bedömning av oppositionen, dels därför att den på ett klagande sätt sammanfattar den fackliga ledningens argument för en uppgörelse:

”Trots moskoviternas ansvarlösa hetsagitation mot förslaget, trots kilbomares och strömares ynkliga pajaskonster kring uppgörelsen, trots ett par av förbundens Brasklappar och trots de hårda

⁵¹ *Socialdemokraten* 14.2.1934.

⁵² Om man närmare studerar dessa siffror finner man t.ex. att stockholmsmurarnas klara nej-majoritet (78 %) blir utslagsgivande i den totala röstsammanräkningen i förbundet. På landsorten röstade endast omkring 42 % av murarna mot förslaget. Avd. 5 svarade för 27 % av de avgivna rösterna. Liknande förhållanden rådde i GFAF. I Grov -36 röstade 65 % mot förslaget mot landsortens 40 %. Det jämna slutresultatet berodde bl.a. på Stockholmsavdelningens storlek. (40 % av de sammanlagda rösterna.) Uppgift saknas för BTAF:s stockholms-siffror.

⁵³ Jämför Kupferberg, a.a., [slutet av avsnittet ”Återtåget” ovan]

⁵⁴ *Fackföreningsrörelsen* 1934, vol. 1, s. 185.

fredsvillkoren fick dock förslaget en klar majoritet bland de i omröstningen deltagande arbetarna. Detta vittnar gott om det stora flertalets insikt om det verkliga läget och en levande solidaritet med de av lockouten hotade kamraterna i andra fack. Men de karska och individualistiska murarna i huvudstaden vägrade i det sista att förstå vad klocken var slagen. Och genom denna murarnas oresonliga hållning måste den fackliga ledningen utnyttja sin stadgeenliga rätt att ålägga de tredskande murarna att tillsammans med de övriga fackförbunden underskriva uppgörelsen och rädda arbetsfreden. Ingen ansvarig människa i representantskapet ville ta en fortsatt och utvidgad strid mot ett klart majoritetsvotum bland de röstande bara därför att ett par hundra murare lade sina sedlar i fel urna. Det är sålunda den fackliga ledningens energiska hållning och medlemsmajoritetens förstående röstning som räddat både landet och arbetarklassen från en upprepning av storstrejkens nederlag med ty åtföljande politiska reaktion. Såväl statens som kommunernas fastfrusna stora anslag för offentlig byggnads- och bostadsproduktion blir frigjorda, varjämte en nedlagd eller avvaktande enskild byggnadsproduktion kommer igång runt hela landet. Denna ökade verksamhet inom byggnadsindustrin kommer sedan att stimulera näringslivet på nästan alla områden. För byggnadsarbetarna själva ej mindre än de arbetslösa och flertalet andra medborgare utgör denna stöt mot krisen en ökad chans till arbete och inkomst. Och det är medvetandet om att ha frigjort dessa krafter och att ha undvikit en verklig olycka som får utgöra balsam på de sår den långa striden slagit i de kämpande arbetarnas led och att de måste ta en fred betydligt hårdare än de själva tänkt sig då de tog upp kampen.”

I *Ny Dag* är tonen bitter dagen efter sammanräkningen. Under hela veckan hade man publicerat delresultat från avdelningar med nejmajoritet, särskilt stockholmsavdelningarna, och infört rapporter som talade om starka stämningar mot förslaget. När slutresultatet nu ändå visade en relativt stor jamajoritet kom omedelbart de första anklagelserna om fusk vid sammanräkningen:

”Det har väckt allmän uppmärksamhet bland arbetarna att LO:s och förbundens ledningar inte uppger en enda exakt siffra, om dessa föregivna jamajoriteters fördelning, utan nöjer sig med en okontrollerbar klumpsumma, allmänna påståenden och intetsägande formuleringar ... Allmänt är arbetarna av den uppfattningen att reformistledarna gått så långt i sina tjänster åt arbetsköparna och sitt förräderi mot arbetarna att de givit oriktiga uppgifter om omröstningens siffror.”⁵⁵

Anklagelsen var förmodligen ogrundad. Den återkommer några dagar framåt men tystnar därefter. Denna beskyllning föranleder en replik i *Socialdemokraten*: ”Nazister och bolsjeviker är så vana att umgås med lögnar, att de tror att även andra människor är ohederliga.”⁵⁶ I vilket fall som helst menar *Ny Dag*, måste uppgörelsen ogiltigförklaras, och ”de underhandlare som medverkat till förräderiuppgörelsen” borde avsättas. Dessutom ska arbetarna:

”... träffa skyndsamma och målmedvetna förberedelser för att med lokala aktioner omintetgöra uppgörelsen och tillförsäkra sig bättre villkor vid de byggnadsarbeten som nu förbereds. Byggnadsarbetarna har förut visat att de kan föra krig mot arbetsköparna. De måste nu visa att de också kan göra det i fortsättningen utan att ta hänsyn till arbetsköparnas och reformistledarnas förrädiska 3-års kontroll.”⁵⁷

I ledaren samma dag ställs parollen ”massutvandring ur regeringspartiet”. Den socialdemokratiska regeringen hade redan från strejkens början varit inställd på att genom ”raffinerat rävspel i samarbete med arbetsköparna” pressa arbetarna till underkastelse. Den hade försökt åstadkomma en splittring av arbetarna genom beslutet om beredskapsarbetena, den hade sedan satt in alla sina krafter på att tvinga arbetarna till en första lönesänkning och den hade fortsatt samspelet genom att ”ta det inte allvarligt menade lockouthotet som förevändning att färdigskrivna en lag om tvångsskiljedom och strejkförbud”.

⁵⁵ *Ny Dag* 15.2.1934.

⁵⁶ *Socialdemokraten* 16.2.1934.

⁵⁷ *Ny Dag* 16.2.1934.

Byggnadsarbetarna hade i själva verket stått mycket nära en seger i striden då regeringen och reformistledarna pressade fram nederlagsuppgörelsen. Arbetsköparnas profiler hotades i en rad andra industrier om inte byggnadsverksamheten kom igång snart. De var i ett synnerligen trängt läge. Men så var

”... borgarpressen nu en bugande flock, som hyllar regeringen och reformistledarna, vilka i flottig självbelåtenhet inkasserar det borgerliga berömmet över förräderiet mot de arbetare, vars intressen de skulle representera”.⁵⁸

Förräderiet hade emellertid varit så klumpigt, så genomskeinligt, att

”... även den stora massan av *socialdemokratiska* arbetarna redan nu torde vara i stånd att skönja sina ledares verkliga ansikte och politik ... de svenska byggnadsarbetarna kommer alltmer att samlas kring den revolutionära fackliga oppositionens paroller för att driva ut förrädarna ur fackföreningarna och för att under RFO:s ledning vidta förberedelser för att återuppta kampen under bättre förutsättningar under egen ledning”. (vår kursiv)⁵⁹

Denna slutsats gäller inte bara för byggnadsarbetarna. *Alla* de senaste årens viktiga strider ger vittnesbörd om ”. . den väldiga tillväxten i proletariats revolutionära kampkraft under den allmänna krisens skärpning”.⁶⁰

Byggnadsstrejken hade slutat i nederlag. Men den hade haft en avgörande politisk effekt – arbetarnas revolutionära medvetenhet hade höjts; de socialdemokratiska förrädarna var nu definitivt avslöjade. Partiets uppgift var nu att i RFO samla de förrådade arbetarna vid uppbyggandet av ”. . en kraftig revolutionär facklig opposition som har till uppgift att kasta ut förrädarna ur fackföreningarna och att leda arbetarnas strider”.⁶¹

Den organisatoriska svagheten hade nämligen varit den viktigaste orsaken till de fel som begåtts i byggstrejken. Man hade inte på ett tillfredsställande sätt förverkligat tanken om de självständiga strejkledningarna med en central strejkledning i spetsen. Å andra sidan hade inte heller de svenska arbetarna ”tillräckliga erfarenheter på detta område”.

Förbundens reaktion

De tre byggnadsförbundens officiella reaktioner på den hastiga uppgörelsen och strejken i helhet, vacklar mellan förbittring över det dåliga resultatet och förståelse för omöjligheten av en fortsatt strid. Visserligen hade sammanhållningen varit god i förbunden, men motståndet var alltför starkt. Man kan f.ö. notera en intressant skillnad i de olika förbundens bedömningar i just denna fråga. I såväl *Byggnadsträarbetaren* som murarnas *Kvartalsrapport* förekommer direkta angrepp mot LO-ledningen för undfallenheten mot arbetsgivarna i det avgörande skedet då lockouthotet kom, och för det sätt man hade tvingat fram en dålig uppgörelse på.⁶² I en signerad artikel i *Byggnadsträarbetaren* heter det t.o.m.:

”Hur skulle behandlingen från arbetsgivarvärdömet här i landet mot byggnadsarbetarna vara beskaffad innan den gränsen var nådd då LO:s ledning och representantskap skulle säga: nu får det vara slut med utmaningarna ... en sådan gräns existerar säkerligen ej heller. Det har från visst håll många gånger när det gällt fackliga strider talats om nederlagets organisatörer. Jag har synnerligen svårt att i detta fall frigöra mig från denna kätterska tanke. Vi har således genom omständigheter som blivit oss övermäktiga ingalunda enbart från arbetsgivarhåll, fått ta en nederlagsuppgörelse, som sent ska glömmas.”⁶³

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ *Ny Dag* 1.3.1934.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ *Ny Dag* 2.3.1934.

⁶² *Byggnadsträarbetaren* mars 1934; *Kvartalsrapport* mars 1934.

⁶³ *Byggnadsträarbetaren* mars 1934.

Artikeln kritiserades naturligtvis i *Fackföreningsrörelsen*, vilket föranledde *Byggnadssträvarbetaren* att i ett redaktionellt uttalande förklara varför man infört den:

”De synpunkter som signaturen A. L-n. anför, har en mycket stor utbredning bland byggnadsarbetarna och har t.o.m. tagit sig uttryck mot till förbundets kongress om utträde ur LO. Det finns ingen som helst anledning att misstänka politiska spekulationer som skäl för dessa motioner. Trots risken att saken kan tas illa upp på vissa håll, har vi icke ansett det riktigt att vägra införandet av artikeln i fråga.”

GFAF:s organ *Förbundskamraten* inlåter sig inte på resonemang kring uppgörelsen, utan nöjer sig med ett okommenterat referat av dess innebörd.

Epilog

Omständigheterna kring uppgörelsen – särskilt LO:s agerande – väckte en hel del missnöje bland byggnadsarbetarna. Vilka konkreta uttryck tog sig detta missnöje? Vi har inga uppgifter, som tyder på att några lokala ”aktioner” av den typ kommunisterna förordade, förekom. Däremot tycks man i viss utsträckning ha följt deras uppmaning att ställa frågan om ”massutvandring ur regeringspartiet” på avdelningsmöten. *Ny Dag* refererar ett sådant fall. Vid BTAF:s avdelning 2 i Stockholm företogs den 21 mars 1934 en omröstning om kollektivanslutningen. Avdelningen beslutade med 140 rösters övervikt (av 1 230 avgivna röster) att den skulle bestå även det följande året. Men den majoritet som socialdemokraterna lyckats mobilisera var klen. De hade i själva verket förlorat 150-200 röster jämfört med föregående år. Deras fasta grepp om avdelningen hade börjat lossna.⁶⁴

Den mest påtagliga framgången hade kommunisterna i styrelsevalen till Grov 36 i april 1934. Valdeltagandet var högt (4 203 röstande mot 3 036 året innan av cirka 7 000 medlemmar). De kommunistiska kandidaterna (V. Andersson, J. Åkerlund, Y. Almegren) invaldes med stor majoritet. Enligt *Ny Dag* var styrelsevalet

”... en stor seger för den kommunistiska fraktionen och de oppositionella fackmedlemmarna som stöder den kommunistiska politiken. Vad som var avgörande för utgången av valet är grovarbetarnas förbittring över det sätt på vilket konflikten fördes. Grovarbetarna vet att om man kämpat efter de linjer som kommunisterna och *Ny Dag* visade skulle också resultatet blivit ett annat.”⁶⁵

Nedan ges en tabell som visar förskjutningarna inom avdelningen mellan 1930 och 1934. Vi ser en markant ökning av (sillén)kommunisternas inflytande efter byggnadsstrejken. Detta inflytande tycks fr.a. ha vunnits i förut odeciderade skikt (socialdemokraternas och kilbomarnas siffror ligger någorlunda stabilt under hela perioden), som först under intryck av de erfarenheter som gjordes under strejken, tagit ställning.

Tabell 3. Valen i Grov -36 1930-34 efter partifördelning.

	(sillén)kommunister	socialdemokrater	kilbomskommunister
1930	370	900	770
1931	601	1.410	594
1932	227	763	523
1933	854	1.206	976
1934	2.124	1.312	785

Kommunisterna gjorde inga inbrytningar på förbunds nivå. En av de viktigaste frågorna vid förbundskongresserna (MF-34, BTAF-34, GFAF-35) gällde LO-anslutningen. Särskilt i Murarförbundet var kongressen splittrad. Det förelåg inte mindre än 8 motioner för utträde. I

⁶⁴ *Ny Dag* 22.3.1934.

⁶⁵ *Ny Dag* 4.4.1934.

Beredningskommittén förespråkade en majoritet av 4 ledamöter bifall till motionerna. Efter en dags debatt antog kongressen ett förslag om återremiss till förbundsstyrelsen ”för närmare utredning av konsekvenserna av ett utträde”. Kommunisterna krävde vid behandlingen av denna fråga att en deklaration som fördömde LO- och förbundsledningarna, skulle tas till protokollet. I deklarationen hette det bl.a.: ”Kapitalisternas hungeroffensiv genomfördes mot arbetarna av fackorganisationernas ledare”, och ”LO-ledningen utövar således endast facklig skadegörelse och är ett hinder i arbetarnas kamp”.⁶⁶

Den samlade 9 namnunderskrifter. Kongressen förbjöd deklarationens införande i protokollet. Kommunisterna föreslog också klandervotum mot förbundsstyrelsen och att verksamhetsberättelsen inte skulle godkännas. Majoriteten mot detta förslag var enligt *Kvartalsrapport* ”överväldigande”. En annan viktig fråga som diskuterades vid förbunds-kongresserna gällde organisationsprincipen. Planerna på bildandet av ett *industrieförbund*, som innefattade de två yrkesförbunden och GFAF hade på nytt aktualiserats. Detta berodde inte minst på lärdomarna från byggnadsstrejken. Erfarenheterna från strejken visade olägligheten med den gamla organisationsprincipen: en liknande situation som den då MF tvingats till stadgebrott borde i framtiden undvikas.

---

⁶⁶ *Kvartalsrapport* maj 1934.